

ცისკარი.

1864

ნოემბერი.

წელიწადი მეგრე.

წოდება თხზულებათა:

- I — ბატონუმობის ანბანი. — უქაზი მმართველის სენატისადმი. —
ტფილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის მარშლის ავარი,
შესახებ თავადაზნაურობის ბანკისა.
- II — 1, საბრძოლო. ვიკტორ ჭიუგოვს რამანი. გ. დიდებულიძისა.
2, კლავისი და რიგულფი მონადირე. — მისივე.
- III — 1. ტილანისადმი. (ლექსი) თ. ჯავ. მაჩაბელისა. 2, შეგიძლი,
(ლექსი ბერანჯი. (თ. გიორგ. ორბელიანისა.
- IV — კალიფორნია. (მოგზაურობა. რუს.) გ. დიდებულიძისა.
- V — სხვა და სხვა ანბანი. (იხილე მეორე გვერდზე)

ტფილისი

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში

ბატონ-უმობის ანბავი.

ეს **1864** წელიწადი, უმეტესად ამ წლის
ნოემბრის პერვე დღე, ვისაც კი ესმის კა-
ცობრიობა და იმისი მნიშვნელობა, ეოვე-
ლთათვის დაუვიწყარი დღე არის. ამ დღეს,
გამოეცხადად საქართველოს გლეხთ თავი-
სუფლება შებატონეთ მონებისაგან. გლეხთ
ეს ეოვლად უმოწეალესი ჯ ე ლ მ წ ი ფ ე
ი მ ჯ ე რ ა ტ ო რ ი ს ა გ ა ნ წეალობა გა-
მოეცხადათ შემდგომის სახით: ტფილისის
სიონის სობოროში დილით ცხრა საათიღ-
გან საღრმთო ლიტურგია შეასრულა მაღალ-
ეოვლად უსამღჳდელოესმან საქართველოს
ექსარსოსმან ევსევიმ. წირვაჲედ ბჰანდებოდა
მ ი ს ი ი მ ჯ ე რ ა ტ ო რ ე ბ ი თ ი უ მ ა-

დღეს ობა კავკასიის ნამესტნიკი მი-
ხეილ ნიკოლაოვი სპედა ეოვე-
ლნი ძალა-სარისხში მეოფნი სამოქალაქო,
თუ სამხედრო სამსახურში მეოფნი ზირნი. რო-
დესაც წირვა გათავდა, ბარონი ალექსანდრე
ზავლეს მე. გამომართა გუნების მეიდანზედ, სა-
დაცა მოჭყენებატონეობის კომიტეტის მწევ-
რნი და ვიცე გუბერნატორი. აქ, ამ მოედნის
მუხგულს იდგა კარავი, ზარაკლისის გადა-
სახდელათ. ამ კარავს გარშემო უდგნენ ეო-
ველის ტფილისის უეზდის სოფლის ნაცვ-
ლები და ორ ორი დეპუტატი თვითოეულის
სოფლითგან. გარშემო მოედანი სავსე იყო
მაუურებელ ხალხითა. დღე იყო მართლად-
და ამ დღესასწაულის შესაფერი. თითქოს
ბუნებასაც უხაროდა საზოგადო სისარული
და მსე მოწმენდილს ციღვან, სსიეებს უხ-
ვად განახნევდა ახლად განთავისუფლებულ
და მრთელს სისარულით სავსე ხალხზედ.
როდესაც მოახლოვდა დანიშნული დრო,

როდესაც სიონითგან ამოვიდნენ ეგზარსი,
 იმისი კრება და მოემსადნენ კარვის ქვეშ
 ჰარაკლისის გადასასდელათ, სტატს-სეკრეტა-
 რი ბარონი ნიკოლაი, ავიდა საჩინო ძალა-
 ლს ალავს აჩვენალის წინ, მარჯვნივ უ-
 დგნენ ჭლიგელ-ადიუტანტი ბარონი კორჭი
 და ბატონუმობის კომიტეტის მწევრნი; კელ
 მარცხნივ ტფილისის გუბერნიის თავად-აზ-
 ნაურთ მარშალი და უესდის მარშლები და
 სხვანი ძაღალ-სარისხობის წოდების ჰიზნი,
 სტატს სეკრეტარმა ბარონ ნიკოლაიმ, რა
 დაანახვა ემებს ჭლიგელ-ადიუტანტი ბარონი
 კორჭი, გამოუცხადართმ ამან ჩამოიტანა მის
 დიდებულების კელმწიფეიმ-
 ჰერატორის უკაზიო, შესახებ თქუცნის
 განთავისუფლებისათ, ამისშემდგომ წაიკითსა
 სმა ძაღლა ის ეოვლად უმოწეალესი უქაზი.
 როდესაც გაათავა, შემდგომ წაიკითსა ესევე
 უქაზი ქართულს ენაზედ სმა ძაღლა, ბა-
 ტონ-ემობის კამიტეტის მწევრმა ლენერალ

ლეიტენანტმა თავადმა ბაგრატიონ-მუსრან-სკიმ, რა გაათავა კითხვა, ჰაერში შეირეკა გლეხების და მაეურებელთ ურას სახილთ. შემდგომს დაიწეს საძლრთოს კრებათ ჰარაკ-ლისი და, როდესაც მოისხენიეს კ ე ლ მ წ ი-ფე ი მ ჰ ე რ ა ტ ო რ ი და მისი უავკვის-ტოესი სახლობა და განისმა სმა მრავალ-ეა-მიერისა, ას ერთი ზარბაზანი დაიცალა მეტესის ცისითგან. ამის შემდგომს ნაცვლები და დე-ჰუტატები გლეხების მხრივ წარდგენს სასა-ხლის წინ, სადაც გრძელს წითელ მაუდ-გადაკრულ სტოლზედ ეწეო დაბეჭდილი ბა-ტონ-ემობის შესახებ კანონები. ბალკონზედ გამობმანდა მ ი ს ი უ მ ა ლ ლ ე ს ო ბ ა მ ი ხ ე ი ლ ნ ი კ ო ლ ა ო ს ი ს-მე, რო-მლის ბმანებით ბარონ ნიკოლაიმ წაუკითხა გლეხებს დარიკება, თუ როგორ უნდა აღს-რულებდნენ თავიანთ მოვალეობასა. ამავე დარიკებას უთარგმნიდა თავადი ბაგრა-ტიონ--მუსრანსკი. გლეხები დიდის ეურად-

ღებით მოისმენდნენ უოველსა ამაჲს. როდესაც
 გაათავეს კითხვა და ბოლოს სტრიქონები
 წაუკითხეს, სადაცა სწერია, «ღუთის კურთ-
 ხევა გიძღოდეს თქუენ ამ ახალს, გასხნილს
 თქუენ წინაჲ გზასა ზედა!» გლეხებმა
 ერთბაშე შექნეს ზახილი ღმერთმან
 გადაგიხდოთ თქუენ; ღმერთმა გადღე-
 ძელოსთ ჩუენის ბედნიერებისათჳსაო.»
 შემდგომს წაუკითხეს სია იმ ჰირთა, რო-
 ძელნიცა დანიშნულ არიან მართებლობისაგან
 ბატონების და ებების შუა სამსახურის
 გასაწესებლად. მ ი ს მ ა უ მ ა ღ ლ ე ს-
 ბ ა მ მ ი ს ე ი ლ ნ ი კ ო ლ ა ო ზ ი ს
 მ ე მ, მიულოცა გლეხებს ესრეთი გ ე მ-
 წ ი ფ ე ი მ ჰ ე რ ა ტ ო რ ი ს წ ე ა ლ ო ბ ა, და
 რამდენიმე დარიგებაჲს დარიგებაც უთარ-
 გმნა თ. გრიგოლ დიმიტრის-მემ ორბელია-
 ნმა. რა ეს ეველა გათავდა, მ ი ს უ მ ა ღ ლ ე-
 ს ო ბ ი ს ნამესტნიკის ბჰანებით, სტატს-
 სეკრეტარმა ბარონმა ნიკოლაიმ დაურთო

გლეხებს, დაბეჭდილი წიგნები, სადაცა დაწერილებით მოსსენებულა მოვალეობა გლეხებისა სამსახურის შესახებ. ბოლოს გლეხები მიწვეულ ივნენ სადილსად, რომელიცა მომზადებული იყო სასახლის წინ შეიდანსად, ურიცხვ დაცემულ კარვების ქვეშ.

უქაზი მმართველის სენატისადმი.

მანიფესტითა თებერვლის 19 დღესა 1861 წელსა გამოცემულითა, და განწესებითა, ამავე დღეს ჩუენ მიერ დამტკიცებულითა, განვითავისუფლეთ რუსეთში ემობითის დამოკიდებულობისაგან მებატონეების გლეხნი და მივანიჭეთ გლეხთა მათ წოდებითი უფლება თავისუფლად შეოფთა გლეხთა და დაწვლილებით განვაჩინეთ მოვალეობანი გლეხთა მამულის ჰატრონთადმი, გარდასასადი და მათი საზოგადო მმართველობა.

გულის-სმა ვჭეავით, რომ შემდგომ ამა-
სა ემობითი წოდება დაძოვება კავკასიის მთის
იმიერ მხარეში და ჯერ-ვიჩინეთ მუნცა ჯე-
როვანად მოქმედება განსათავისუფლებლად
გლესთა ემობითის დამოკიდებულობისაგან;
ამისთვის ჩუჭნ მივანდეთ უმთავრესსა კავ-
კასიის მთის იქით მმარებლობასა, რათა
შეუდგეს სათანადოდ საქმისა ამის განსჯასა.

აღსასრულებლად ჩუჭნისა ჩვენე-
ბისა გელ-ჭევეს უწინარეს თბილისის გუ-
ბერნიაში. ამაზედ კეთილშობილთა ღუ-
ბერნიისა ამის, შეკრებილებათა თვისთა,
ერთ-პირად სათნოდ მიიღეს განთავისუფ-
ლება გლესთა ემობითის დამოკიდებულო-
ბისაგან. ამის უკან წინადადებანი ასლად
დაბინავებისათვის გლესთა, მეოფთა ემობი-
თის წოდებაში და მოვალეობანი გლესთა
ამათ მებატონეთადმი თბილისის გუბერნიაში
ვრცლად გაშინჯულ-იევენ ადგილობითის
კომიტეტში, რომელშიაც მიიღეს მონაწი-

ლეობა მუნ მოწოდებულთა თვითიერს უე-
ზდისაგან მეხატონეთ. შედგენილნი ამ სახით
სჯულის წინა-დადებანი ამ საგანსედ უზირ-
ველესს განსილულ-იევნენ მ ი ს ი ს ი მ-
ზ ე რ ა ტ ო რ ი ს უ მ ა ლ ლ ე ს ო ბ ი ს ა-
გ ა ნ კ ა ვ კ ა ს ი ი ს ნ ა მ ე ს ტ ნ ი კ ი ს ა და დასასრულ
დაწვლილებით განსჯილ იევნენ შეერთებულსა
სამსჯავროსა კავკასიის კომიტეტისა და
უმათაგნისა კომიტეტისა მსოფლიოთა წო-
დების დასაბინავენლად.

დავამტკიცეთ რა ამ გვარად შედგენილნი
და განსილულნი: ა) დამატებითნი წეს-დე-
ბისადმი **19** თებერვლის **1861** წლის კა-
ნონნი გლეხთათჳს, გამოსულთა ემობითის
დამოკიდებულობისაგან თბილისის გუბერნი-
აში; ბ) ადგილობითი წეს-დება, დაბინავე-
ბისა გამო გლეხთა მოსახლეთა მეხატონის
მიწებზედ; და გ) კანონნი დაწესებისათჳს მა-
თის საზოგადოებისა გამკეობისა და სა-
ხელმწიფოთა და საზოგადოებითა გადასა-

ხადთათჳს იმავე გუბერნიაში, ჩუჴნ წარესცემთ უოველთა ამათ მმართველისა სენატისადმი და ვუბძანებთ მას, რათა ჯეროვნად განკარგოს სახალსოდ გამოცხადება და მოუქანა უოველთა ჰსჯულთ-დებათა ამათ მოქმედებაში.

ნამდვილსედ მისი იმპერატორის დიდებულობის საკუთარის ხელით ჩართულია:

«აღექსანდრე.»

ნიცაში,

13-ს ოკტომბერს 1864 წელს.

შემდგომს ნომრებში, რედაქცია ეცდება წააკითხოს ცისკრის მკითხველებს დაწერილებით ბატონ-უმობის შესახებ დარიგება და კანონები.

ერთი კიდევ უმთავრესი საგანი უნდა მოვისხენიოთ. ის საგანი, რომელიც უოვლის ქართულსათჳს აუცილებელი საჭიროა, და

რომელიცა შეადგენს ზირველს საღსის ბედნიერებას. ეს საგანი არის ჭსწავლა. ჩუქნმა ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის მარშალმა უფალმა დიმიტრი ეიფიანმა გაჰოუცხადა საზოგადოდ თავად-აზნაურობის წევრთ, ერთი ჭაზრი, რომელიცა თუ შესრულდა, მაშინ არ არის ეჭვი ჩუქნი ქართუტლობა გადასდგავს დიდს ბიჯს. საჭიროთ ვრაცხთ წავაკითხოთ ეს აზრი ჩუქნის ჟურნალისა მკითხუტლებს. აი ეს აზრი, თუ-თან იმის სიტუტუტებით წარმოთქმული: «ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის მარშალისაგან, საზოგადოდ თავად-აზნაურობის წევრთა მიმართ. ჩუქნმა ემებმა თავისუულება მიიღეს;—იმათის სამსახურის მაგიერად ჩუქნ გვემღევა—გელმწიუის სიუსუტუტაგან უული.

სამართლით და წინათ-მსედველობის ვალდებულებით რიგი იქნებოდა, რომ ეს უული სულ ერთიანად, ან უმეტესი ნაწილი

მაინც, შესანახავად გადაგვედუა ჩუტნის მუ-
ლებისა და შემკვდრებისათჳს.

მაგრამ იტყუან რომელნიმე, ამ ჟამად
თჳთან ჩუტნ გვიჭირს საქმეო და ამასთან
კანონიც სომ გვაძლევს ნებასა, ჩუტნი სა-
კუთრება როგორც გვინდა ისე მოვიხმარო-
თო და ჩუტნს შთამომავლობას რომ არა
დაუგდოთრა, ვის რა დავა აქვსო.

დიას მართალი და დიას საუუქულოანი
იქნება ეს სიტყუა;—მაგრამ ჩუტნში მე ისე-
თი მულების ჰატრონი მამა არავინ მეგუ-
ლება, რომ ამ სიტყუას დაადგეს და მუ-
ლებისათჳს სულ აღარ იზრუნოს;—არცა-
რავინ უმჯლო მეგულება ისეთი, რომ იტ-
უოდეს, მე კარგათ ვიეო და ქუტყანა წუა-
ლსამც წაუღიაო.

ამის გამო არა იმათ, არამედ ეოველ-
თავე თავად-ახნაურთ მოგმართავთ, ჩუტნის
საზოგადოების წევრთა, რომელთაც მეგი-
ძლიანთ ნათელის გონიერებითაც ცხადად

დაინახოთ და განწყენდილის გულითაც კარგად ასწონოთ, ვის რა ვალდებულება გაქვსთ წინაშე ღმრთისა, ან რა პასუხის გასცემნი უნდა იყვნეთ თქვენის ძვლებისა, თქვენის საზოგადოებისა და ქვეყნის წინაშე, — თუ დღევანდელი ნიჭი უნაყოფოდ მოისმარეთ.

მე ამას არასოდეს არ გეტყვით, რომ რასაც ფულს მოეღოთ, სულ თქვენს მთამომავლობას მახსოვს. — არა!.. თქვენ თვითან დიდად დაგჭირდებათ ფული; მიიღეთ და ღმრთის შეწევნით მოისმარეთ თქვენთვის, საკუთრად თქვენის დღევანდელის საჭიროებისათვის, უმეტესი ნაწილი, — მე მხოლოდ ამას გირჩევთ, გთხოვთ და გევედრებით, რომ ერთი მეხუთედი მაინც გადასდეთ, საკუთრად თქვენთვისვე სახელად, და თქვენის ძვლებისა, ძვლისძვლებისა და უმორესის მთამომავლობისათვის.

აქედამ აჲ რა შესდგება: თავნი დად-
გება ოცდა ათი ან ორმოცი ათასი თუმა-
ნი,—ან ასე იყქჳს, **500**. ათასი ან **400**.
ათასი რუბლი. ამ ფულით შეიძლება და
კანონიც გვაძლევს ნებასა, რომ საკუთრად
ჩქტნის საერთო, სათავად-აზნაურო ბანკი
ვაიხსნას.

ხოც დარწმუნებულნი ბმანდებით უოვე-
ლნივე, რომ რაც ახლა ფული გვეძლევა
დიად ძალე გავვიქრება გელში, და რაც
უფრო ძალე შემოგველევა, ისე უფრო ად-
რე სხუა ახალი გაჭირება დაგვადგება და,
ვინ იცის, იქნება უფრო ძნელი და უფრო
უვიდური გაჭირებაც გავვიჩნდეს.

სხუაგან თხოვნასა და ფულის გამსეს-
სებლების მიმართვასა ის არ ემჯობინებაა,
უფრო სასარგებლო არ იქნებაა, რომ სა-
ჭირო ფული ჩქტნის საკუთარის ბანკიდან
გავვიკონდეს? მეტადრე მაშინ, როდესაც და-
წესება სარგებლის რაოდენობისადა და ვა-

ლის გადახდის რიგისაცა ჩუქნდებოდა არის
დამოკიდებული, რომ როგორც საერთო
თანხმობით ვამჯობინებთ ისე დავაწყოთ?

ასლა თუ ვალი გვძირთებს ვისივე სომ
უსომოდ ქმტულობს ეს ვალი; — ჰრიკასის
ვალი თუ დროსედ ვერ შეეკაქეს; დავი-
რავებული მამული სომ გვეყიდება და სა-
უკუნოდ გვეყარება — რა დაგვიძლია რომ
ჩუქნს ბანკს ისეთი სარგებელი დაუწესოთ,
რომ ჩუქნთუხ სასარგებლო იყოს? რა და-
გვიძლია, ისეთი კანონები დაუდგინოთ, რომ
ჩუქნს ბანკში შეტანილი მამული იარ გვეს-
ყიდებოდეს, დროებითად შევიდოდეს სო-
ლმე ბანკის გამგებლობაში მანამდისინ ვა-
ლი გაიწმინდებოდეს, ასე რომ ვისაც ბა-
ნკის ვალი ეძირთება, ან თუთან იმას, ან
იმის მკლსა თუ მკლის მკლსა თავისი
მამულას დასსნა და გატანა უოველთუხ
შეეძლებოდეთ.

ეს კიდევ არაუფრო. მოგესხენებათ, რომ

ბანკშიაც ძალიან ჭმატულობს ფული, მეტადრე მაშინ, თუ ფულის ჰატრონებმაც სასარგებლოდ დაინახეს ამ ბანკში მეტანათვისის ფულებისა. — შესაძლებელია, რომ რვას, ათს, თუ თხუთმეტს წელიწადს ერთი ორად იქცეს ჩუჭნი აბაზი, ერთი სამად. ან მაშინ რა დაგვიძლის რომ უკანვე გავიტანოთ ეს დღევანდელი ჩუჭნი აბაზი, თუ მაინც და მაინც მოვინდომეთ გატანა, — ან ასე ვსთქვათ, — თუ ვერ გამოვიმეტეთ ეს ერთი აბაზი, რომ სამუდამოდ იქ იყოს და იმუშაოს ჩუჭნის შჯლებისა და მთამომავლობისათვის.

სამუდამოდ გავბედავთ მანეთიდან აბაზის გადაღებასა, თუ მხოლოდ დროებით შევიტანთ ჩუჭნს ბანკში, — ამით ორსავე შემთხვევაში ისეთს წუაროს აღმოვაჩენთ, რომ თუ ან ჩუჭნიც გამოგვექონდეს იქიდან კელის გასამართავი საშუალობა ცსოვრებისა და ჩუჭნის მთამომავლობისათვისაც

მოუწვევტელად იდინოს ამ წუაროდ.

და თუ ბანკის შემოსავლისა რომელიმე ნაწილი ჩუტნის ძულებისა და მთამომავლობის აღსაზრდელად გადავსდეთ,—მაშინ, გთხოვთ კარგად დაუფიქრდეთ ამას,—რადენად შეიმსუბუქებთ თქუტნს მამობრივს ვალდებულებასა და რადენად კელს მოუმართავთ მრთელის საზოგადოობის განათლებასა!! სომ კარგათ იცით, რომ დღეი-დამ განათლებაჲა არის ჩუტნი ფესუდ და-მაუენებელი იმედი!

ნუ ასჩქარდებით უარის სათქმელად; აჩქარება მხოლოდ კეთილის საქმისათჳს არის კარგი;—და აქ თუ უარი წარმოსთქუთ, გამოტყილი უნდა ვჭსთქუა, რომ ისე ცუდი საქმე დაგვემართება ეოველთავე, რომ გაკეთება აღარას დროს არ შეიძლებოდეს.

როგორც თქუტნს ღირსებას შეეფერებოდეს, ისე იფიქრეთ ასლა. მერე ამ ცოტას სანძი, ერთად შევიერებით და

ერთად ვარჩიოთ. აბა ბატონო მკითხველ-
ნო, მოგწონთ თუ არა ეს ჩინებული; ეს,
კაცობრიობის უფესედ დამაუენებელი აზრი?
რადგენი რამ კეთილი წარმოდგება რომ შეს-
რულდეს ეს განსრახა. ეს რა თქვით? რომ
შესრულდეს ეს განსრახა? განა ეჭვც
უნდა ვიქონიოთ ამასედ? განა ქართულნი
რაც უნდა უსწავლელი იუოს და არა ეს-
მოდესრა, ამის წინააღმდეგს იტუვის რას-
მეს? რომელი ქართველი იქნება, რომ დი-
დის აღტაცებით არ დათანხმდეს და თუ
მართლა ეს უბედურება გვეწვივა, და რო-
მელმანმე ჩამალა ეს დიდებული აზრი, მა-
შინ თითოთ საჩვენებლები უნდა შევიქნეთ
და ამ ჩუქნს ჟურნალსაც ნულარავინ ნუ
დაეძღურება, რომ თქუას რამე. მაგრამ, არა,
ღმერთმა გვაძოროს. ან რა, სომ კარგათ
ვიცით, როგორც თუთან უფ. ეიფიანიც
ამბობს, ეს უული რაც უნდა ბევრი მო-
ცეცეთ, სოგს შინაძინაც არ მიგვეუებათ.

რა კარგი იქნება, რომ შავი დღისათვის
ორიოდე შაური გვექნება? რა საქები იქ-
ნება და რა მოწიწებით წარბოსთქუამენ
ის ძვლები, ის ძვლის-ძვლები, რომელნი-
ცა მიიღებენ იმ უკუგდებულს ფულებითგან
განათლებასა.

რედაქციისაგან.

ზადგანც შევიტყუეთ ბევრსა სურდა და-
ნარჩენი ნაწილების წაკითხუა, ჩინებულის
რომანის საბრალონისა, ამისათვის ჩუქნის
თხოვნით სთარკმნა უუ. დიდებულიძემ და
მივევით გელი ბეჭუდასა. ოთხს აუ სუთს ნომე-
რში, დაიბეჭდება რომანი. მსოფლოდ ვითხოვთ
ვისაც სურს. ცისკრის დაბარება, დროთი
გვაცნობონ.

რედ.

კლოვისი და რიკულფი მონადირე.

შესუთის საუგუნის დასასრულსედ საფრანგეთი ისევ ბარბაროსების ხელში იყო. დასავლეთის ნაწილი იმისი ეჭირათ ბურგუნდებსა, აღმოსავლეთისა ვიზიგოთებსა და სამხრეთისა ფრანკებსა. ფრანკები არ შეადგენდნენ საკუთარს ხალხსა; ეს იყო სკერო ლაგერი (ბანაკი), შემდგარი იათხის ფრანკების თემისგან. ისინი არაოდეს არა ფიქრობდნენ სანიაღვრო დაპყრობასედ ხალხისა; ისინი ხანდისხან დაეტემოდნენ სოფელ მეზობლებსა, აიკლებდნენ, მოარხრებდნენ და მიდიოდნენ ისევ თავიანთს ბანაკში რომმის კიდეებსედ, ესლანდელს ბელგიაში, სადაც სტროგებდა სალიძის ფრანკების თემი. უწინდელი დამპყრობნი გალლიისა, ანუ ესლანდელის საფრანგეთისა, რომას ელნი თითქმის სრულებით განდევნილხი იყვნენ იქიდან; მხოლოდ ერთიღა ქალაქი სუასონი იყო კიდეც იმათ ხელში, რომელსაც მაშინ განაკებდა ჰატრიტი სიაგრი.

აი ესრეთი იყო მდგომარეობა გალლიისა, როდესაც სალიძის ფრანკების თემში იყო რაღაც დიდი დღესასწაული. ეკელს მხედარი და იმათი წინამძღოლნი ლეიდნი

შეკრებილ იყვნენ განიერს მინდორზედ; ტანთ ეცვათ ნა-
ღირის ტყეები; ხელში ეჭირათ შუბები, გვერდზედ ეკი-
დათ განიერი მახვილები და მარცხენა ხელეზზედ საოარი.
წელში ერჭათ ეგელას დიდრონი დანები, რომელსაც ხმა-
რობდნენ როგორც ჩხუბში, ისე შექცევაში, ამისთვის
რომ იმითი სჭრიდნენ ზურსა და ხორცსა. იმ ღელასა-
წაუღზედ შუაში შემოერია უმაწელი კაცი გრძელ თმისა
შშჳწნიერის შესახედაობისა და ცნობილი როგორც უმ-
ჯობესი და უძლეველი რაში მხედარი. იმასთანავე ის შე-
აერთებდა თავის თავში ყოველს ზნეობითს თვსებაეებსა,
მოსაწონთა კელურთ ფრანკებთანთვს: დაუღაღაც მხნეობასა,
სიმცბიერესა, სისასტიკეს და კელურს მზაკვრებასა. ეს
კაცი იყო კლავისი, შვლის შვლი მერკევისა.

იმისმა გამოცხადებამ აწარმოვა ხალხში დიდი სიხარუ-
ლი; თვთ უხატივტემუღესნი ლეიდნი მიდიოდნენ კლავ-
ვისთან, ათთეკდენ ხელსა და ეფიტებოდნენ ერთგულება-
ზედ. ბოლოს სრულიად ხალხმა სამგზის ხმა მაღლათ
აღიარა ის თავის კოროლათ. შემდგომ ამისა ოთხმა მხე-
დაჩმა მოიტანეს დიდი ღარაკი, (мѣлъ) დასვეს ზედ
კლავისი, და შემოატარეს გარეშეშო ხალხისა, ამით და-
სრულდა დაგვირგეინება მეფეთ კლავისისა. ამას შეუდგა
სამხედრო თამაშობები და შექცევა: მოჭქონდათ მთელად
შემწყარი ხარები, გარეული თხები, გარეული ღორები და
იჩმები. მრავალი ბოჩკა ღვნით სავსები დაასრულებდა
შექცევასა. ყოველი კაცი მიდიოდა იმ საჭმელებთან ახლო,
ამოიღებდა სარტყლიდამ დანასა, მოსჭრადა რამდენიც უნ-
დოდა, მოვიდოდა მთასაკით სროკა ზურთან. იღებდა რამ-

დენიც უნდოდა და უცლიდა იმით სხეებს ადგილსა. ყო-
ველსავე ამას ხალხი იქმოდა არა ჩუმათ, არამედ დიდის
ხმანათით და სიტილით. ასე განცხრებოდნენ ხალხში
და მხედარნი. კოროლი კლოკისიკი და იმისნი მასლობე-
ლნი ნათესავნი და საზღვლებში შევიდნენ საკუთარს ზა-
ლაში. იქაც არა ყოფილა რა არა კითარი მდიდრული
მოძოთულობა; განსაცხრომელი იყო მომზადებული გრ-
ძელს ხის საჩაიაში; ოთხ კუთხივ იდგნენ ღვინით სავ-
სე ბოჩკები, გრძელს ხის გადუხურავს სტოლებზედ, კე-
რცხლის ბადიებზედ ელაგნენ მოქლათ შემწვარი გარეული
ღორები, ქუქები, იჩმები და სხუა ნადირის ხორცი. სტო-
ლების გარეშემო იდგნენ თეთრი ხის სკამები. თუთ კლო-
ვისი და იმისი მასლობელნი დასხდნენ. მონები მიატო-
ვედნენ იმათ ღვინოსა დიდდონის ჯიხვებით. შექცევა
და სიხარული იყო საზოგადო. სდებდნენ სანამლეოს თუ
რომელი რომელზედ მეტს შესჭამდა ანუ დალეკდა ღუ-
ნოსა, დასცინოდნენ მაღალის ხაჩხარით იმათ, ვინც ატე-
ბდა სანამლეოსა, ანუ რომელსაც აჯობებდნენ, ბოლოს
ბოლოს შუადამის შემდგომ გათავდა ღვინი და ვისაც
კიდევ შეეკლო ფეხზედ დგომა წავიდა შინისკენ.

განულო რამდენმანმე წელმა ამ ღვინის შემდგომ. კლო-
ვისი ხშირად წარმატებით დაეცემოდა ხოლმე თავის მე-
ზობლებსა. შემდგომ კლოკისისა ეველსზედ მამაცი და
ჩინებული ვაჟკაცი მხედარი იყო შემონადირე რიგულთი,
მეგობარი და იმასთან ერთი ბუბუი ნაზარდი. ერთხელ
კლოკისი იჯდა თავის კარავში, და იმ დროს გამოჩნდა
კარავის წინ რიგულთი. ეს იყო კაცი შუა ტანისა, კორო-

ღის ხნისა, და ჩაბმული ფრანკის ტანისამოსით: სრული იმისი ტანსაცმელი იყო სხუა და სხუა ნადირის ტუკისა, იმისგანვე დახრდილისა. აქვთ ეცეა რაღაც ქალამნის ნაირი ტუკი; სარტყელი, ქარქაში მახვილისა და თასმა, რომელზედაც ის ეკიდა, ეს სუეველს იყო თვით იმისგან შეკრებილი სხუა და სხუა ნადირობაში.

თმა ჰქონდა მოკლე და გარკვეული, რომელიც აჩვენებდა, რომ ის არ იყო უბრალოდ შთაბოებისა; ეველს ფრანკს უყუარდა და ჰატოვს სტემდა ემაწულს რიკულფსა; კერავინ კერ ესროდა შუღლ ისაჩს ისე მარჯვით რომელც ისა; სამოც ნაბიჯზედ ის აწოდეს არ აცდენდა ნიშანსა, მოაქწოდა გაჭენებულს ცხენსა, და თვთანა იჯდა ცხენზედ მშუწნიერის სიმარჯვით. ქამანდით იჭერდა გარეულს ცხენსა, შეხტებოდა ზედა, და აჭენებდა ვინემ გარეული სასტიკი ცხოველი დაღაღული არ დაეცემოდა ხოლმე მიწაზედ. რეინის მდინარეს გასცურავდა ხოლმე თვით განიერს ალაგს და თვით სასტიკს ჰავაში. ერთის სიტყვით ის იყო უმაგალითო მხნე კაცი, და არ იყო იმისთანა კაცი, რომელიც მზა არ უოფილიყო შეეწიას იმისთვის თავისი სიტყვებისა. მაგრამ რიკულფსა ჰქონდა ზოგიერთი იმისათნა ხასიათები რომელიც იმისნი ამხანაგნი კერას გზით კერ მისწვდებოდნენ, მაგალითათ: გაცხარებულს ომიში, აწოდეს არ აიღებდა საჭურველსა უსაჭურველო მტერზედ, ხშირათ თითონ თავისგანვე დაჭრილს მტერს, შეიგდებდა მხარზედ და გამოიტანდა, გაცხარებულის ომიდან, მოჭახანდა სისხლსა და შეუხვედა დაჭრილობასა და ზრუნავდა იმისთვის რომელც ნათესავი. გარდა ამისა იმის უ-

უწადა კლოვისი უსაზღვროთ; იმას ვეკლავდ შეტათ
ესმელა კაცთ მოუწარების გრძნობა, იმას სურდა, რომ
მოსზობილიყო დაუსრულებელი უსარგებლო მცხოვრებლებზედ
დაცემა და ავლებს, ერთის სიტყვით სურდა, რომ ფრანკნი
გადაქცეულ იუწენ ავასაკობიდან დამპყრობლებათ.

აი ასეთი იყო რიგულფი, მეგობარი კლოვისისა. რო-
დესაც კორნელმა ღაინას იხი კარვის კარების წინა, სი-
ხარულის ელვამ გადაუარა პირზედ და შესძახა: ვისა გზე-
და? რიგულფს! სად ხარ ეს სამი გზა?

მე სულ სანადიროთ დავდივარ, კორნელ, უთხრა იმას
რიგულფმა. აი ძველები, რომელიც მე შენ მოგიმისადე,
და ამ სიტყვებზედ მოხსნა მხედარს მთელი ტვირთი
სხე და სხე ნანადირეებისა.

აი, უფალო კორნელ, გარეული კამბეზის ტყავი
თქვენ ფეხთ საცმელათ; სამი შავი მელის ტყავი ქუჩათ,
გარდა ამისა მე მოგტკარეთ ტატხალი ორი ირემი და
და ორი გარყუთს, რომელიც მივაბარე თქვენს მონებსა.

გმაღლობ მამაცო, ტყის შხეცების მბრძანებლო, უთხრა
იმას კორნელმა, ამფერუმ რიგულფო! მეტი ჩამააჩუჭა იმას
გული მეგობრულის გრძნობით.

რის მამაცი ვარ, რა მამაცობას ნადირის სიტყვა ტყე-
ებში, როგორი ფრანკის დაწინაურულებას ესე, მიუგო რი-
გულფმა. თხ, კორნელ, როდის გამოვიყუან ამ უსაქმეო
ბისგანა?

რა მესმის ესა, შესძახა იმას კორნელმა. ვერ ერთი
თვეც არ გასულა, რაც ჩვენ დავბრუნდით ღაშქრობიდან;
გახსოვს როგორ უჭირდათა ჩვენ მხედრებს საშოკრის

ზიდავ?

მასსოკს, კარგათ მასსოკს ჩუქნი ანაკლები, მიუგო იმას მეგობარმა. ნუ თუ აკლებას და ახსრებს გარდა არა არის რა სხვა ნაირი, უფრო კეთილშობილური რაღაც ანობა, ღირსი კეთილშობილის და მამაცის ფრანკისა?

როგორ არ არის, რიკულაფო, მიუგო კაროლმა. უნდა გამოგიტყდე, რომ თითქმის დღე და ღამე მეც მაგასვე ვუთხრობ. კვიქრობ რომ შეიძლება დამოწმდება ხალხისა და არა აკლება და ახსრებს იმათი. შეიძლება დამოწმდება ხალხისა და იმათში ნიადაგ დასახლება და შეკრება რიგინათ, აუკლებლათ დამოწმდებას ნაყოფისა.

ოხ, კაროლი, ეკ სიტყვები, კგონებ თქვენს ამოიღეთ ჩემის გულისაგან. დიდი ხანია მეც სწორეთ აგრე ვფიქრობ. მაშ თუ აგრე რადან უფურებს, რაღა გაუენებს' უბრძანე ბუკების დაკვრა, შექკრებიე მამაცი ფრანკები, გაავიდეო და დავიპყრათ ახალი სახელმწიფო და დავეშვიო დროთ კიდეც იქა.

ეკ სულ კარგი, უთხრა იმას კაროლმა, მაგრამ აი რა მაყენებს მე. დამოწმდებაუდი ხალხი უცეო ვერ შეერთდებიან თავიანთ დამპყრობელებთ. მშვიდობიანათ ცხოვრება ერთათ ძნელათ შეუძლიანთ: მეტადრე ჩვენს ხალხსა და სხეების შუა დიდს საზღუაძესა სდებს იმათი სარწმუნოება. ამას გარდა საღა უნდა გიშოვნათ შეკავშირენი? მანამ ჩვენ მივსდევდით უცეო შეზობლებზედ და ცემასა და აკლებასა, სხენი ველურნი გერმანიელნი ხალიათ გვეწოდნენ, ჩვენსა და როდესაც სტრობენ, რომ

ფრანგნი შეიქნენ დამპყრობელნი, მაშინ იმათ ეს შეზღუდვასთან და აიღებენ იმათხედ საჭურველსა. მაშინ ფრანკის თემი ჩავარდება ორს მტერს შუა; დაუმორჩილებელს გაღლეებსა და გერმანიელს შორის. აი ჩემი ფიქრები, განატრია კლავისმა; ჩემი მახვილი მზათ არის; მაგრამ შეუიქრება როგორღაც იმისი ამოღება, ამიტომ, რომ რაკი ერთხელვე ამოვიღებ ან უნდა დავიმორჩილო უცხო ხალხი და ან მოგვჭდე.

აქ ჩაუიქრდა რიგულფი; და დასცხრა იმისი ჭახუკები. რივი შინაგანი სიცხე მშუშნიერის და გონიერულის კლავისის მსჯელობისაგან, და ბოლოს სამწუნხაროს ხმით ჰკითხს კაროლს: როდის დასდგებიან, თქვენის ფიქრით, დღეები დიდებისა და ძლევისა?

მე თითონაც არ ვიცი, მიუტოვო კაროლმა, მაგრამ ამას კი გეტყვი. რომ მტერი რამ არის საჭირო, რომ მე მოგვიდო კელი საჭურველსა. ახა ერთი რაიმე განმჯავროს სიაგრამი, დაიჭიროს ვინმე ჩემი ფრანკთაგანი, მაშინ მე იმას გამოუტყვადებ აუცილებლათ ომიანობასა. მე წავართმევ იმას სუასონსა, შეკმუნსაც დანარჩენს ოდესმე ძლიერის რომაელებისა და დავიპყრობ ბოლოს სრულიად გაღლიასა, და მაშინ ის შეიქმნება ჩემ საკუთრებათ; აი რა პლანები მაქვს თავში გამოხატული.

უმაწვლი გორილი გაჩუმდა ბოლოს და დაუწყო თავსა ლეხში უურება რიგულფსა. იყო დაფიქრებული კარგა ხანსა რიგულფით. ბოლოს უცებ შესძახა თავის მეგობარსა: კაროლო კლავისო, შულის შულო მეროვეისაც. გარწმუნებს მე შენა, რომ შენ უთუოთ დავიპყრობ გაღლიასა

და ფრანგი შეიქმნება ოდესმე ძლიერ ხალხათ. ამ თქმაში
თქალები უელავდა იმას რაღაც ნაირათ, რაღაც ნაირი
ძლიერი საგრძნობელი განამხსენებდა იმ წამში სახეს
მშუტნიერის მხედრისას.

გორალი იყო ამასეჲდ ძლიერ განცუფრებული. უფუ-
რა რიგულფსა დიდხანს თქალებში და ბოლოს უთხრა:
როგორ მეუბნები მე შენ მაგ ნაირის დარწმუნებითთ? შენ
ვინ მოგცა ნიჭი წინეთ გამოცნობისა, ანუ წინასწარმე-
ტუელებისა?

რიგულფმა ამასეჲდ აღარა მიუგორა; ეტუობოდა, რომ
ის იყო მოცუელი რაღაც ნაირის ფიქრებით და იმ ფი-
ქრების გავლენის ქქქმ იმან წაიბუტბუტა: მშჯდობით
საუგუნო მეგობარო! მე ისევ სანადიროთ მიუდივარ, და
უგანსგნელათ გეფიტები, რომ მე შენ მინამდინ გელარა
მნახამ, მანამ არ აიღებ საუსონის ქაღაქსა და იმით არ
იწეებ დამოწმებებს მთელის კალღისას!

სოქქა ესე და სანქაროთ გავიდა კარავიდან. როდესაც
კალღის მოგო ფიქრებიდან, გამოუყენა იმას კაცი; ეძე-
ბეს ბევრი, მაგრამ ველარად იზოვნეს, ბოლოს სტნეს,
რომ ის თავისის საყვარელის მხედრებით წასულიყო ისევ
სანადიროთ.

რიგულფი თავისის ამხანაგებით მართლათ შევიდა
სქელს ტუეში, და რამდენსაც ბიჯს სდგამდა წინა იმდენს
მიუახლოვდებოდა სუსონსა, და იმის ამხანაგები იყუ-
ნენ განკვრეკულნი, რომ რიგულფი ასე დიდზედ დამო-
რდა თავის ბანაკებსა, და არ ეტუობოდა, რომ ის ყო-
ფილიყო წარსული სანადიროთ. დამეს განატარებდნენ

ქოხეში, რომელთაც თითონვე იკეთებდნენ ხეების ტო-
ტებისას. რიგულუი ხშირათ წაღსაც ბუტბუტობდა თა-
ვისთვის, უკვირდით ძრეულ ესა იმის ამხანაგებს და გერტ
ერთი კა კერ უბედავდა კვიოსა თუ წას ნიშნავდა ის
ბუტბუტი.

რამდენიც უფრო დაუახლოვდნენ ფრანკნი სუასონსა,
იმდენი უფრო და უფრო ფრთხილობდა რიგულუი,
და ცდილობდა აჩვიოს არ შეჭეროდა გზაში,
და ხშირათ ეტეოდა ხოლმე ამხანაგებს: დაიხსოვით კა-
რგათ გზა; დააწყეთ ჭდოები ხეებზედ, რომ უფრო ად-
ვილათ იზოვნათ გზა, როდესაც უკან დაბრუნდებით.
ეტეობოდა კი, რომ თითონაც კარგათ არ იცოდა რიგუ-
ლუმს თუ სად მიდიოდა, და ბოლოს გადასწყვეტა გას-
ულ იყო შარა გზაზედ. მაშინ იმათ ხშირათ შემოეყრუ-
ბოდნენ ხოლმე სხუა მგზავრები. მგზავრებს უკვირდით
ფრანკების ტანთ სცმელი და აუვლიდნენ ხოლმე ჩუმათ
გვერდსა. რიგულუმს იცოდა კარგათ ღათინური ენა და
ამ დონის ძიებით ჰკითხავდა გამეფულთ სუასონის გზასა.
როდესაც დაწნა იმ ქალაქამდინ რამდენიმე ვერსტი, მაშინ
ის შესდგა უკანასკნელს ტყეში და უთხრა თავის ამხანა-
გებს: ძმანო ახლა კი დაბრუნდით ბანაკში; მიდით და
უთხარით კარგულს კლდისს, რომ რიგულუი ნადირობის
დროს უტეო შევიდა რომაელების ქალაქშია და ის იქ
დაწნა ტყეკთა რომის მხედართ მთავრის სიგრის გუ-
ლშია თქო.

ვერს, ჩუტნ მასას კერ ვეტყუო, ამიტომ რომ ებ ტყუ-
ილია, და მინეო ჩუტნ ცოცხლები ვაჟთ შენ ტყვეთ კე-

რეინ წაგიყვანს, უთხრეს იმას ამხანაგებმა.

მე თქვენს გარწმუნებთ, რომ ეს ასე მოხდება შეთქი, უთხრა იმან რიკულუმმა, აი ესლა მე შეგალ მტრის ქალაქში და შეგველია, რომ მე იქ დამატყვევებენ.

რა გვესმის ესა, შესძახეს ამხანაგებმა, ჭკნაზედ ხომ არ შეშლილხარ? თავსთავათ უჩხუბრათ ტყვეთ აძლევენ თა-ესა, მტრებსა?

აზა, ამხანაგნო, უთხრა იმათ რიკულუმმა, მეწმუნეთ, რომ სრულს გონებაზედა ვარ და თუ ასე ვიქცევი, შეჩეპი ანგარიში მაქვს, რომელიც თქვენს არ უნდა იცოდეთ; მხოლოდ შესარულეთ ისე, როგორც მე თქვენს, ვითარცა თქვენს უფროსი, გიბრძანებთ.

ეს სიტყვები იყო თქმული ისეთის სიმტკიცით, რომ ვეღარც ერთმა ველაზა გაბედავს ეთქვა ამის წინააღმდეგი; მხოლოდ იმათ სწუდებოდათ გული, როდესაც წარმოიდა გენდენი, რომ იმათი ჩინებული და საუწყარული ამხანაგი და უფროსი ისე უბრალოთ იგდებდა თავსა ხიფათში და ერთმა იმათგანმა უთხრა:

ესთქუათ, რომ ჩვენს კარგათ გაგიგენით გზა ჩვენის ბანაკისაკენ, მივედით და უთხარით გორალსა, რომ შენ ნადირობის დროს, უცეფ დაუხლოვდით სუასონსა და ჩაუარდი მტრის ტყვეთა, მეტე იცი რა შეუდგება ამას?

რა უნდა შეუდგეს, ჭკითხა საჩქაროთ რიკულუმმა?

მაშინ კლავისი ჩვენს თავებს დაგაჭრის უთუოთ; ჩვენს შეგვრაცხს ის მხდალუბათ.

აქ დაფიქრდა მართლათ რიკულუმი, ბოლოს გაიქნია თავი და უთხრა: თუ რომ ძრიელ, გაგიგინსდეთ თქვენს

გოგოლი, უთხარით იმას, რომ მე ძალათ მივეუტი თბუკი
მტკრსა ტუკეთა; რომ რიკულოგი მოგულის სუასსონაში,
რომ შენ მიეშელო და გამოიხსნა ის ტუკობიდა-
განა, ჩუქნი გელარ ღუდექით უარსედ რადგან ის
არის ჩუქნი მბრძანებელითქო, ახლავი მშუდობით, გას-
წით ესლავ შინისკენ ულანარაკოთ.

ამის შემდგომ გაიქცა რიკულოგი როგორც კი შეეშლო.
რამდენსამე წამს უუტრებდნენ იმას განტკიფრებულნი
ფრანკნი, და როდესაც მიიმაღლა რიკულოგი, ისინიც დაბ-
რუნდნენ უკახ, და მიაშურეს გოგოლს კლოვისთან.

რიკულოგი გაჩერდა თვთ ქალაქის ჭიშკართან, იქ იმან
ცოტას ხანს დაისვენა, გაისწორა ტანისამოსი, მოიწმინდა
პირსედ ოთღი, მოიჭირა სარტუელი, გაისინჯა თავისი
მახვილი და უშიშრათ შევიდა ქალაქში. იმ დღეს იყო რაღაც
დღესასწაული; ყოველი მცხოვრები იყო ეკლესიაში; ვი-
საც ცოტა დაეკვიანა ისინიც მწკრივით მიეშურებოდნენ
ტაძარში, ჯერ რიკულოვს აწავინ არ მიაქცია უურადლება.
იმას ეგონა, რომ იქ სწამოებდა რამე სამხედრო სათა-
მამო, იმ გვარი, როგორიც იმას ენახა თავის ხალხში,
და მისდევდა ისიც სხეებსა, უნდოდა რომ მალე შეენიშნათ
ის. მე ან მომეკლენ და ან დამიჭერენ ტუკეთა! ფიქროს-
ბდა რიკულოგი და მაშინ კლოვისი მოჭკიდებს კელსა სა-
ჭურველსა, და აღარ დასდებს იმას, ვინემ სრულიად არ
დაიპყრობს გალღასა. —

ხალხი, რომელსაც ის მიხდევდა უკანა, მივიდა შეიდა-
ნსედ, სადაც იდგა მშუქნიერი ეკლესია, ეველა შედიოდა
შიგა.

ქუჩაში თუ აზვინ არ მია'ცია ურადლებს რიგულ-
 უს, აქ კვალესიში, ყველს აღელვდა, ყველს შიშით და
 შეურაცხებით უუურებდა ნთიურს რეკვენსა, რომელიც
 ისრეთის გაბედვით შეპბილწებდა წმინდას ტაძარსა. წიწკა
 გამოსუღიუ და დიაგნები ურბებდნენ ხალხსა ნაკურ-
 თის ზურსა, ჩეჭულებისებრ ზირველის საუკუნისისა.
 რეგორტ სხვები, ისე რიგულფიცი მივიდა დიაგონთან;
 ყველს. კრბებოდა, ყველს ენიხლებოდა ისი მაცრამ გა-
 მოგდება კი კვალესიიდან იმისი კერაჲინ გაბედა, — ეკო-
 ნათ, ვინ იტის იქნება ქრისტიანი იულისო. რიგულფმა
 არ ღაიცდა ვინემ მისტემდნენ იმის ზურსა, ხალხ თითონ
 ნაკურთხი ზერი, წამდენიც უნდოდა და დაუწყო იქვე ჭამა.

მაშინ დაიწყო ყვირილი ხალხმა, და რომის შეფის
 მოადგილემ სიაგრბიმ, რომელიც იჯდა მაღლობს ადგილ-
 ღსა, დაიძახა: მხედარნო! სტატეო კელი მაგ ბარბარო-
 ზსა! — ერთის მხრიდან მოკევიგნენ იმას მხედარნი და მე-
 ორეს მხრიდან მივიდა ეპისკოპოსი, ანიშნა კელით სა-
 ღდათებს, რომ კელი არ ესლათ რიგულფისათვის,
 და თითონ დაუწყო იმას კოთხკა; ვინ ხარ, რისოჯს მო-
 სულხარ შენ აქა და ანუ ქრისტიანი ხართო?

— მე ვარ რიგულფი მონადირე, მიუგო იმან; შოამო-
 ებით მე ვარ ფრანკი, მე არა ვარ არც ქრისტიანი, და
 არც მონათლული; მე მოკესულვარ სტინათ ასაგდებათ
 რომაელების უძღურებისა.

ხომ ხედავო, რომ ეგ წარმართი უოფილა, დაიყვირა
 კიდევ ზატრიტიმი; სტატეო მეოჭი ხელი მაგ მხედსა,
 რომელმაც შეპბილწა სიწმინდე ტაძრისა, გაკრია ჩუჭნს

სამო ტრახეში და დასტინის დომის მთავრობასა.

თუ ეკ ქრისტიანი არ არის ექლა, შეუძლიან სვალევი შეიქნეს ქრისტიანთ, სოქქა განსვენებით ეპისკოპოსმა; ვინ იტის ნება უფლისა!

ხვალ ეკ უნდა მოკუდეს იმავე წარმართთ, რომელითაც ეკ შემოვიდა ხუცნს ქალაქში, სოქქა სიაგრამ; სტატეო ხელი მაგ ავასკასა!

-- არა, მიუტო ეპისკოპოსმა; ცაძაძი ღუთის მიიღებს თავის საფარველსა და საბოთულს ქუჭმ ეველას ერთ ნა-
ირათ. არავის არ შეუძლიან გაყვანა იმისის წმინდა საბოთუ-
ლისგან თუ წარმართისაგ.

ეპისკოპოსო. შექძას იმას სიაგრამ, გიბჩევთ ნება ეკ-
ფლობით, მომცეო მე თქუწნ ეკ ზაზბაროსი, თორემ მე
მოვიხმარ ძალასა.

-- არა, შენ არ შეგიძლიან აქ ძალა იხმარო; შენ მა-
გით დაარღვევ იმპერატორის ნებას, რომელმაც შენ თუ-
მცა დაგადგინა სუასსონის მმარველათ, მაგრამ ეველუ-
სიასაც მისცა იმდენი მთავრობა, რომ დაიტევას შენის
დეკნულებისგან კაცნი უმანკონი, კაცნი, რომელნიც ექუ-
ბენ ცაძაძში ნავთ საუუდელსა.

ამ სიტუეებმა მოიყვანეს სიაგრამ განჩისების სიცო-
ფეში; იმას უნდადა ებრძანებინა სალდათებისთვის რომ
ქელი ექრათ ეპისკოპოსისათვის და შეეძრათ რიგულფი,
მაგრამ როდესაც მიიხედ მოიხედა, ეველას სსხეუდ შენი-
შნა, რომ ეველანი მზა იუქნენ დაეჭირათ მხარე ეპის-
კოპოსისა, ვინემც იმისი. ამისთვის დაფიქრდა ცოტა ხა-
ნს, ზვირემ დაშომმინდა, და ბოლოს გბილების კრახუ-

ნით უთხრა ეპისკოპოსსა:

კარგი, მე დამითვია შენთვის ეგ ბაზბაზოსი, მაგრამ ამას კი გეტყვ, რომ როგორც კი გამოვა გარეთ ეკლესიიდან, და ჩავიდებთშეგას ეკლესიაში, მაშინვე ვუბრძანებ მაგის ღუგმა ღუგმათ დაუწყვას.

გარეთ რაღ გინდა ისა ჭექნი, უთხრა იმას ეპისკოპოსმა.

ბოლოს გამოვიდა სიაგრი თავისის მხედრებით ეკლესიაში და, მაგრამ შემდგომ სალდუნისაჲ წამისა ისე უცხოჲ შებრუნდა უკანვე.

ყოველად სამღვდელთა, უთხრა იმას სიაგრამ, მე შემიძენა რეზიდაცია შენი უფლება მაგ ბაზბაზოსზედ. კინემ ეგ იმეორებს ეკლესიის კედლებზე, მაგას აღარ მიეღვის საშინებება, მაგრამ ამის ნება მაინც მომეცა, რომ მე მაგას გამოვკითხო, იქნება ეგ მოსულა აქა იმისთვის, რომ ჩააგდოს ხიფათში ქალაქი, რომელიც მე მაქვს მთავრობისაგან ჩაბრუნებული.

შენ მაგაში მართალი ხარ, უთხრა იმას ეპისკოპოსმა, აი წავიდეთ ჩემს სახლში, წავიყვანოთ ესეც იქა და იქ შეგიძლიან შენ მაგას გამოვკითხო რაღ გინდა.

მაშინ სიაგრამ უბრძანა რიგულთსა, რომ მიჰყავოდა ის იმით, მაგრამ რიგულთი იდგა უძრავათ როგორც ქუჩა. მაშინ ეპისკოპოსი მიუბრუნდა ყმაწვლს ფრანკსა და უთხრა იმან წყნარის ხმით: შჯლო, გთხოვ წამოგვეყვ. მაშინ რიგულთმა დადუნა თავი და გაჭნა ეპისკოპოსის სახლში, მაშინ სიაგრამ საჩქაროთ დაუწყო იმას კითხვა:

შენ წელან სოქვ, რომ ფრანკი ვარა, განა?

— დიად მე ვსოქვ, მიუტოლო რიგულთმა. მე ყოველთვის

რაც მითქმამს სულ მართალი მითქმამს.

მაშ თუ აგრეა მე შენ გამომიტუდები თუ რისთვის მოსულხარ სუასსონში?

— ზატრიცი, უთხრა იმას რიგულუმა, თუ რომ მე მდომადეს მოტუეება გისივე, ადვილათ შემეძლო მოტუეება შენიც და სხვისაც. მაგრამ მე მითქმამს ერთხელევი, რომ ტუეილს აწავის არ გეტუვი; მე სრულებით სხუა ფიქრითა ვარ მე აქ მოსული.

ახა რა ფიქრით?

— მე მინდა გავსინჯო ადგილი კლოვისის ტიხე დარბაზისათვის, როდესაც ის აიღებს სუასსონსა.

ხელავ რას ამბობს ეს მხეცი, შესძახა მადლის მართლჯანის ხმით სიაგრამ ეპისკოპოსისა; მიმიშვი მე მაგასთან, მე გუბრძანებ, რომ ესლავ გაბდებინონ მაგას თავი და გაუგზავნი იმას ძღუწნათ კლოვისსა.

აჲ, მე შენ არ მიგიშვებ მაგასთან, უთხრა იმას მოსევანებით ეპისკოპოსმა, თუ რომ დღეს მე შენ დაგიომობ ამ ბარბაროსს, ხვალ შენ მომთხოვ სხუას რასმეს, ზეგ კიდევ სხუასა, და ამ რიგათ დასასრული აღარ ექნება შენს მოთხოვილებას.

ზატრიციმ დააგრაჴუნა კბილები, მიუბრუნდა რიგულუსს და უთხრა: კარგი იუავ შენ აქა; მაგრამ გასსოვდეს, როგორცკი გამოხვალ შენ აქედამ, იმ წამს მოგელის შენ თვთ უსასტიკესი სიუფდილი.

როგორ იცი, რომ შენ მაშინ გექნება კიდევ იმდენი უფლება, რომ მოაკვლევინო ჩემი თავი, უთხრა იმას რიგულუმ.

სიაგრძე ადუღდა მზისხანებთან და უბრძანა მოემზა-
დებინათ ჯარები, რომ მზათ უოფილიყო გაბედვით მი-
ჭებულებდნენ კლავისსა, თუ რომ ის მართლაც მივიდო-
და სუასონსად.

რეკულუს გი უკვრდა, თუ რა რიგათ შესძლო ერთმა
კაცმა წინააღმდეგობა ასის შეჭურვილის მხედრისა, დიდი
პატრივისტმა იგრძნო გულში იმ ჭაღარა მოხუცის ეპის-
კოპოსისა, რომელმაც ერთის, ორის სიტყვით შეაჭყენა
გამსადებული იმისთვის სასიკუდილო საჭურჭელი. გაზდი-
ლი იმისთანა ხალხში, სადაც მხოლოდ ჭიხიკური ძალა
იმორჩილებდა ყოველსავე, მხარეში, სადაც არ იცოდნენ
არა ვითარი სჯული, იმან იცოდა რომ ჭიხიკურს ძალას დი-
დი შეუძლიან; მაგრამ იმისი კეთილშობილური სული
იმასაც მიმხედარიყო, რომ არის ძალა უშემდეგელესი
მხეჯლისა და შუბისა. ის გრძნობდა კარგათ და იყო
მადრიელი, რომ ეპისკოპოსის სიტყვებმა ის გადარჩი-
ნეს აუტილებელს სასტიკს სიკუდილსა. და გადმასწავტა
გასულ იყო გარეთ, უნდოდა მიეტა თავი სასიკუდილოთ,
რომ ამით მიეტა შემთხვევა კლოვისისათვის, რომ დროსად
დასტუმოდა ის სუასონსა.

როდესაც პატრიტი გავიდა, რეკულუსმა დადუნა თავი
ეპისკოპოსის წინა და უახრბა: გმადლობ მოხუცო, შენ
გადამარჩინე შეჭსიკუდილსა.

— არა მე, არამედ იმ ღმერთმა გადარჩინა, რომელსა
საც მე ვემსახურები, იმას შესწირე მადლობა.

რა რიგათ უნდა მე შეგწირო იმას მადლობა?

— ილოტე.

— მეტე რათ უნდა იმას ჩემი ღოცუა, ღოცვა ლითონის ბაზბაზოზისა?

— იმისთჳს უოგეღივე ღოცუა სისიამოვნოა. ის აბე უუურებს თუ ვინ რა სიტყვებით ღოცულობს, ის უუურებს მხოლოდ სულის გრძნობასა.

რიგულუმა დაღუნა თავი და ღრმით ჩაფიქრდა. ეპისკოპოსი კი უუურებდა კმაყოფილებით მშუტნიერთა ჩასხმელს ემაწელს ფრანკსა, და გრძნობდა რაღაც უანგასროშო სიუტარულსა იმ წამმართისას.

შემდგომ დიდის ხნის ფიქრისა ფრანკი მიუბრუნდა ეპისკოპოსს და უთხრა: ეპისკოპოსო; შენ გადამარჩინე მე სიკუდილსა და იმით მიჩვენე მე შენი ძალა; შენი სიტყვები ღრმით ესობიან ჩემს გულში. თუ რომ ვიცოდა, რომ ჩუტნ ერთათ ცხოვრება შეგხედება დიდ ხანს, ვფიქრობ, რომ მე შევასრულებდი უოგელს შენს სიტუჲსა, რომელსაც ამდენი ძალა აქუხ, ანა კი მშადობით; მე აღარ დავდგები ამას იქით აღარც ერთს მინუტს შენს სხელში.

მეტე სად გინდა წასვიდე, რომ გახსოვს რა გითხრა ზატრიტიმი; გასკლა შენი აქედამ და შენი სიკუდილი ერთიან კბ მე კარგათ ვიცი, მაგრამ მე კბ ვერ შემაშინებს, აი გავდივარ აქედამ,

განგებ რათ ეკებს სიკუდილსა შჯლო, რის გულისათჳს?

იმისთჳს, რომ ღრმად დამეორჩილონ კლავისმა გალღია: მე შარწმუნე მოხუცო, განაგრძო რიგულუმა, რომ სულ მოკლეს ხანძი სიკრიტ და მოუღი გალღიათ სულ კლავისის ხელში იქნება; რამდენიც აღრე მოუვს ჩემი სი-

გუდილის ანბავი კლავისსა, იმდენათ ის ადრე დამოწმ-
ხიდეებს იმათ.

მაშ მაგისტრს აძლევ თავსა სასიკეთდინოთა?

დიაღ ამისთჳს, სხვისთჳს არაფრისთჳს. მე სინაწყოლით
ავითან დიდს ტანჯუასა ოღონდგო კლავისმა დაიპყრას
სუასონი. მე ჭკერა მე მწწამს, რომ ჩემის მოკულის დღი-
ადამ იწუებს დიდება ფრანკებისა.

ეს სწორეთ მოწამეა თავის სჯულსედ, სთქუა ბუტბუ-
ტით ეპისკოპოსმა; ამას აქუეს გუელი ძრეულ კეთილშო-
ბილური; ეს ის ყამიჩი მიწაა, რომელსედაც შეიძლება
კარგათ აღმოცენდეს სიტუქა ღუთისა. რხ ნეტავი შემე-
ძლავს, რომ მე ეს გამოვიგებანო, ცოდვისაგან და ვაცხო-
ვნო ამისი სული.

რეკუდფიცი სიუწარყოლით უუუტებდა მოხუცს ეპისკო-
პოსს, და მართლათ ეძნელებოდა იმისი დაშორება, მა-
გრამ ბოლოს შეჰკრიბა ყოვლის სულის ძალა და უთხრა:
მშვედობით ყოვლად სამღუდელო, ვგონებ ჩუენ ერთმა-
ნერთი ვეღარა განასოთ; მოძეცი მე შენი მეგობრული
ხელი.

დაიცა, ემაწვლო კაცო, სად მიხვალ, ავი მადრეელი ვა-
რო სიკუდილისაგან გადაწეგნისათჳსო, სად არის ის შად-
ლობა, მე იმას ვერა ვხედავ.

აი აქ არის ღრმით ჩაბუტდილი, უთხრა იმას რეკუდ-
ფმა დაიდო რა კელი გულზედ.

შენა სთქვ რომ კლავისო უთოვოთ დაიპყრობს სია-
გრასათ, თუ ასეა მაშინ იმისი ჭარები როცა შემოვლენ
სუასონში, მაშინ ვინ უნდა დაიცუას ის ეკლესია, რომ

მელმაც შენ თავის სართულს ქეტშ დაგიოფარა სიკეთე-
დილისაგან. ვინ დამიცვამს მე მოხუცებულს უძლურს
კაცსა, და ჩემს მოძმეო, რომელნიც მზა იყვნენ ენაწილ-
ნათ შენთვის ზურმარდი, ვინ იქნება ჩუქნი მფარველი,
თვნიერ შენსა, შემძლებელის კლოვისის ერთგულის მე-
გობრისა?

რიგულთი შესდგა და კიდევ დაფიქრდა ძლიერათ.
ეზისკოსის სიტუტებში ძლიერათ იმოქმედეს იმაზედ. გრ-
ძნობდა, რომ მართლათ მხალოდ იმ ღონის ძიებით
შეეძლო გარდახდა კეთილმოქმედებისა, როგორც ეუბნე-
ბოდა იმას ეზისკოსისი.

გარდა ამისა, განაძმდო ეზისკოსისა. იქნება შენი სიკეთე-
დილი სრულდებით საჭირო არ იყოს კლოვისისათვის; იქ-
ნება უიმისათად აიღოს იმან ჩუქნი ქაღაჩი, და ვინ
იღის როგორ დასჭირდეს იმას შენი სიტყვად, თუ
რომ მართლათ ღმერთის გადუწევეთა, რომ იმან დაიმო-
წილოს ჩუქნი ქეტყანა.

კმარა, შესძახა იმას რიგულთა, რასაც ამოხა სულ
მართალია, მე უნდა დავრჩე აქა, და გადაგარჩინათ თქ-
ვენს ეველა სიკეთედილსა, როგორც მე თქვენს გადამარჩი-
ნეთ, მე მოვალე კარ თქვენსი, ვალს სწორეთ გარდახდა
უნდა.

მაშ კარგი შჯდო, შენ დარჩი აქა ჩემს სახლში, და
იტხოვრე დრომდის მშჯდობიანათ, მეგი ეს არის წავალ
და წვრილათ შეკატეობინეთ სიაგრის კლოვისის განზრდა-
ხვას, ეს ჩემი მიუცილებელი კალია.

ერთის კვირის შემდგომ სიაგრი გავიდა თავისის ჯა-

რებით სუასონიდაჲ; კლოკისმატ, იმ წაშიდამ, როდესაც სტნო, რომ რიკულუი იყო ტუვეთ დაჰქრელი, შეჰქრისა ვეელა ფრანკი, მიიწვია საშველათ გერმანიელები და მისწრაფდა სუასონისაკენ, რომ ესეკლა თავის მეგობრისათჳს თუ ის კიდევ იყო ცოცხალი, და ასე დესაჲ მტერი თუ ის იყო მკუდარი. მასჯობლათ სუასონისა შეიკარნენ ორივე ჯარები, ასე რომ ერთი შეიკრეს ყელად. იმ დროს რიკულუისათჳს მიეტანათ ამსაკი, ვითომც რიკულუი მოკვლათ. როდესაც იმან დაინახა რომაელები და გაღულები აუღუდა იმას სისხლი.

— ფრანკო, უთხრა იმან თავის მსედრებს: აი ჯარები სიაგრისა; აი ის ბოროტ მოქმედი, რომელმაც დაღუპა ჩემი მამა და მეგობარი რიკულუი; დავსაჯოთ ეგენი ჩუქნ სასტიკად; დავუვაროთ სისხლი იმის მკვლელებისა ნუგუშად რიკულუის სკვდიანის აზრდილისა. ამ სიტუეებმა ძლიერათ იმოქმედეს ჯარებსზე და მოაგონეს იმათ ვეელასთჳს საყვარელი ამსანაკი რიკულუი. შურის ძიებამ აავსო სული ყოველის მსედრისა, და ამისთჳს მასტათ დაეცნენ ისინი რომაელებსა და მოახდინეს არეულება რომაელებში. სიაგრი ძრეელ ცდილობდა განემსკეპინათ თავის ჯარები, მაგრამ ფრანკთა აჯობეს, და შემდგომს დიდის სისხლის ღვრისა რომაელნი იძულებულ იყვნენ გაქცეულ იქნენ, ეს ძლევა აღდებდა გაუმარტუელს სუასონის ქალაქსა კლოკისის ხელში, და იმან იისცა სრული ნება თავის ჯარებისა იმ ქალაქის აკლუბისა და მოახრებინა.

ხვალ ვხე აღარ ანოვს, სოქეს კლოკისმა იმ წეულს

ქალაქსედ, სადაც იყო დაქტეული სისხლი ჩემის
ერთგულის რიგუღვისა; სწავ სუასონისაგან დარჩება მხო-
ლოდ სრუკა ქეებისა და კატების ლეშებისა.

და ფრანკთა მართლათ დაიწეს აკლესა და ხოცვა ქალა-
იქ სამცხრუკებთა. ტეცხლის ამღმა გაანათა ცა და განმა-
რტეხულს რიგუღვის სუნაგამდინატ მიაწია ხმამ ფრანკე-
ბის სმიანობისა. ის მაშინვე მიხედა, რომ კლოვისი
იყო იმ დროს სუასონში; ის შეკდა ეპისკოპოსის ოთა-
ხში და უთხრა: ევლად სამღუდელო, აკი გითხარი მე
შენ, რომ კლოვისი სუასონს აიღებს მეთქი?

— განა შენ მოგივიდა ამბავი რამე კლოვისისაგან?

— აი შესუდე აიმი ტეცხლის შექსა ცასედ; დუგდე
ეური იქ შორს სმიანობასა და შენ თითონ მახედები თუ
რა ამბავი მივიღე კლოვისისა.

— ღმერთო, სთქუა მაშინ ეპისკოპოსმა, რას ნიშნავს ეს
სინათლე და ზრიალი.

— სწორეთ ფრანკები ადრინ იქა, გაწმუნებ ეოვლად
სამღუდელო, უთხრა იმას რიგუღვმა.

ღმერთო ჩემო, სთქუა კიდევ კენესით ეპისკოპოსმა,
აი მოვიდა უკანასკნელი დღე, როდესაც ტაძარი შენი უნდა
შეიბიღწოს!...

ეოვლად სამღუდელო, უთხრა იმას რიგუღვმა, საჭირო
იყო მხოლოდ, რომ მე შემეფარებინა თავი თქუქსს ეპ-
კლესიაში და ამით მე გადავრჩი აუცილებელს ტანკვით
სიკუდილს; ახლა მე შენ გეტყვ, რომ საჭიროა მხოლოდ
მე გავიდე და ვეჩვენო ფრანკებსა, რომ ვერც თქუქსა და
ვერც თქუქსის ღმერთის ტაძარს გვრავინ შევხარ.

მაგრამ ეპისკოპოსმა აღარ ათხოვა უური რიგულუთის სიტყვებს და უბრძანა ეკელა სამღვდელთა ერთთ შეკრებილ იუვნენ ეკელესიაში და იქ საკურთხეულის წინ განმზადებულ იუვნენ სასიკუდიანთ. ემაწელი ფრანკი კი დუღდა სურვილით, რომ გარეოდა თავის ამხანაგებში და მოხვეოდა თავის მეგობარს კოროდს კლოკისს; იმას აყენებდა მხოლოდ ის შიში, რომ უმისოთ არ დასტემაო და ან აკლათ საუდარი. ბოლოს გავიდა ის და დაიწყო სიარული წინ და უკან ეკელესიის წინ. უცაოთ გა-მოჩნდა გროვა ფრანკებისა, რომელნიც სმა მალა ყვი-როდნენ: შური უძიოთ რიგულუთისათჳს; სასტიკი სიკუ-დილი ჩუქნს მტრებს!

ბოლოს გასტყენს გაღვანთ ეკელესიისა და შესტვიგ-დნენ შიგა; მაშინ რიგულუთი მიეგება იმათ და შესძახ-შესდევით; ხომ სედავთ, რომ მე ისევ ცოცხალი ვარ, ხუ-ლი არ ახლოთ იმ ადგილს, რომელმაც მე გადამარჩინა სიკუდილსა; აიკლათ, დასწვით სუასსონი, და ამ ეკელესიას კი კელი არავინ შეასოთ!

ჟარბო ჟერ შესდგნენ, მაგრამ საუბედურათ ისინი იუვნენ იმ ჟარბოთაგან, რომელნიც სრულებით ჟერ იტნ-ობდნენ სახით რიგულუთსა და ამისთჳს იმათ დაიწვეს ეტ-ერთმანთში ჩუჩხული: რიგულუთი, ეს რა გვესმის, ავი რიგულუთი მოკლესო, არა ეს ვიდაც ცრუ ვინმე უნდა იყოს, ან უთოოთ გამარული ფრანკია ვიდაცა. და სრული გროვა მივარდა ეკელესიას და იძახდა: დაჰყარით, დახოცეთ რი-გულუთის შეტეულებსა!

ემაწელი რიგულუთი ცდილობდა ყოველის ღონის შიებით,

დაეწმუნებინა, რომ ის ცოცხალია, მაგრამ სულ
 ამაო იყო ესე. ფრანკებმა, მოკრალემა შურის ძიებით
 დაუწიეს მტკრება ეკლესიის კარებს; რიგულფმა დაჭა-
 რტა მოთმინება; ისიც განრისხდა, მივარდა ერთს იმთ-
 განს, გამოსტატა კელიდამ შუბი და შესძახა: თუ არა
 გჟერათ, რომ შე მონადირე რიგულფი ვარ, აზო შემოხე-
 დეთ რა რიგათ გავისწოლო ეს მახვილი. იცოდეთ, რომ
 ამ შუბითვე იქნება შიგრული კედელზედ კელი იმ ბოროტ
 მოქმედისა, რომელიც კი გაბედავს კარების დამტკრებას;
 თუ რომ არ უჯერებთ ჩემ სიტყვებს, დაუჯერეთ თქვენს
 თულებს მანცა, და უცეო გასტეოტრნა მახვილი და კე-
 ლი ერთის ფრანკისა შეიქნა მაგრამ შიგრული გალანის
 კედელზედ, მაგრამ საუბედუროთ ამ საშუალობამ არამც
 თუ დაჯერა ხალხი, არამედ უფროც განაბოროტა.

მოჭყენენ ფრანკნი უმეტესს ღრიალს: არა ეს რიგუ-
 ლფი არ არის, რიგულფი თავის ხალხს ასე ვერ გამოიმე-
 ტებდა, ეს არის მეგობარი გალლებისა და მომჯილებისა,
 მოკვლათ ეს მოღალატე, ეს ტრუ!

და მისცვიდნენ უმაწჯლს ფრანკსა მშვინგარებით. მეტი
 ღონე აღარ იყო, იმანაც ამოიღო მახვილი და ტდილობ-
 და თავის დაცვას, მაგრამ იმას მოხუდა რამდენიმე და
 რამდენსამე აღაგას სხუა და სხუა საჭურველი და რამდე-
 ნისამე წაშის შემდგომ მშობეთ დაჭრილი და სისხლიანი
 დაეცა თავის ამხანაგების წინა. ერთმა ფრანკმა მოუქნია
 იმას მახვილი, უნდოდა ბოლო მოეღო სრულებით რი-
 გულფისათვის, მაგრამ იმ ღრმს გამოჩნდა იქ უმაწჯლი
 გრძელ თმისანი კაცი, რომელმაც შორიდან დაინახა რიგ-

უღფი და იცნო; იმან თითონ მოუქცია მსკელი და დასცა მკუდარი მიწაზედ ისა, რომელსაც უნდოდა რიგულად თვის ბოლოს მოღება; ეს იყო კლოვისი.

უბედურნო! რა ჭქენით ესე; შესძახა კლოვისმა თავის მსკდრებსა. მე მაგისტოზს ავსტეხე ეს ომიანობა და აქეზნ მიკლავო* ჩემს ძმასა და მეგობარსა.

— კაროლო, კე ნებას არ გვაძლევდა ავლებისასა უთსრეს იმას სიბრძნევით მკუდრებმა ფრანგებმა თავის გასამართლებლათ.

რასაც რიგულად გიბრძანებდაო ის უნდა შეგესრულებინათ, შესძახა იმათ კლოვისმა, ახლავი მამშობლით თაჸვიდამ, თორემ ერთს აღარ გაგიშვებო ცლაგხასა!

მაშინ ფრანგები გასცვივნენ კვლვისიის გაღანდიამ და მიჭქნდათ თან მკუდრები და დაჭრილები, და კლოვისი კი დაეუდა სისხლიანსა თავის მეგობარს რიგულად, ინდიდა სხუა და სხუა ტანთ საცმელსა, სწმენდდა იმათი სისხლსა, და ცდილობდა მოეჭრა სისხლი სხუა და სხუა აღაგის დაჭრილობისაგან. ბოლოს რიგულად გახილა თვალი, იცნო კლოვისი და იმის სახეზედ ცხოველი სისარული გამოიხატა.

შენს ხარ კაროლო, უთხრა რიგულად სუსტის ხმითა? რა მოხარული ვარ, რომ მე გხედავ შენა. ავი გითხარი, რომ ვნახამ მეოქი მაშინ, როდესაც აიღებ სუასონსა და მით იწეებ გაღლის დამორჩალებასა; ახლა ხომ დაიწეე, ვიცი უკან აღარ დაიწეე. შენ წინ გიდექს განიერი გზა, წაიწიე წინა; ახლა მე შემოდინ მონკეებით მოვეუდე. მე მოგესწარ ჩემს სანატრელს დღესა!

ოხ, მე უბედური რას მოგვეწარი, ჩემი ერთგული მე-
გობარი: უნდა მოგუდეს, და მეტე გისგან! ფრანკებისგანვე
რას გაეწეობა, უთხრა იმას რიგულუშა, ეს იყო იმათი
შეტომა, დაბრმავება, კერ მიტნეს, კერ დაჯავრე, რომ
მე რიგულუშა ვარ. მე წინათვე ვგრძნობდი, რომ აქ სუ-
სონში მომელოდა რიგულუშა, მხოლოდ ამასვე მართლათ
არ მოკვლადი, რომ ჩემი ამხანაგების ხელით მოგვადე-
ბოდი.

რიგულუშა, უთხრა გლოვისმა, მე მინდა სრულებით
ამოგზავნა ის რიგულუშა ფრანკები, რომელთაც შენ
ხელი შეგახეს.

კბ ის იქნება, რომ ნახევარი შენის შიგნეულისა უ-
თითონ ამოგვრეინო; არ ჭქმნა ეგა, გთხოვ მე შე-
გახსოვდეს, რომ ისინი საჭირო იქნებიან დანარჩენის და-
შეზღუდვისათვის ხალხისა. გთხოვ გაუფრთხილდე იმათ, ისინი
ნი შეადგენენ ნაწილს შენის ძალისა, შენის სისხლისა!

გლოვისი იყო ამ სიტყვებით ძლიერათ შეძრწული-
ნაკადული ტრემლისა რეცხდა იმ დროს იშის უმარჯლო
სახეს. გავიდა რამდენიმე წამი და რიგულუშა განაგრძო.

გლოვისო, უბძანე გადამიტანონ ეს ჯავე მე საუდარ-
იქ, სადაც ეს ჯა ქრისტიანები ღოცულობენ.

გლოვისმა თვითონ სიფრთხილით ასწია თავისი მეგობ-
რის; შეიძლო მხარზე და შეიტანა სიფრთხილით კაბლე-
სიაში. იქ მოკვდებოდა იმას სამღუდელონი და დასდეს ის
სკამზედ. მოდესაც ჩაატყდნენ თვალებში და იტნეს იმათ
რიგულუშა, უკვლას სახეზედ გამოეხატა დიდი მწუხარება.
უპისკაცონიცი მივიდა, დახედა პირზედ და ცრემლით სა-

ესე თვალუბრით სთქვა:

ჩიკულთი, ჩემი შვილი... რა მდგომარეობაში ვხედავ შე
ამ საცოდავს! და ეს ყველა შეემთხვა უთუოთ ჩუქნის
გულისათვის, იმისთვის, რომ გადავეჩინეთ ჩუქნა და ტა-
ძარი ღვთისა შემუსკრისაგან!...

მე მხოლოდ შევასრულე ჩემი აღთქმა და ახლა აღუ-
ლათ შევსწირავ იმ სიცოცხლეს, რომელიც თქვენს გადა-
აჩინეთ უწინ სიკვდილსა, უთხრა იმას ჩიკულთმა, გაჩდა
ამისა მე თქვენთან სათხოვარი რამე მაქვს ეოვლად სამა-
ღუდელოვო.

— აბა რა სათხოვარია, მითხარ კეთიშობილო და სუ-
ღერძელო ფრანკო?

— ესეავე მომნათლეთ.

ოხ ეს რა მესმის? დაიძახა გოგოლმა.

— მე ვინდა მოგეჩუდე ქრისტიანათ, უთხრა იმან გლო-
ვისსა; ამ მოხუცის სიტუქმბი ღრმათ შთაიბეჭდენ ჩემს
ტულში. მე ვინდა ამ უკანასკნელს წამში კეკუთვნოდე იმ
ეკელესიასა, რომელიც ყველას გაუჩიევდათ, ქრისტიანი
იყოთ თუ წარმართი, აძლევს თავის მფარველობასა.

ეს იყო ეპისკოპოსისათვის დღესასწაულებითი საათი;
იმავე წამს მოატანინა დიდი თასი წყლით სავსე, დაასხა
მომავლადეს თავსედ და ტანსედ და სთქვა: «ნათელს
იღებო მონა შენი სასულითა, მამისათა და ძისათა და
სულისა წმინდისათა!»

აქ ანათე მხოლოდ ეპისკოპოსი და გლოვისი, აჩამედ
ყველა იქ დამსწრენი კელარ იმაგრებდნენ ტრემლსა, რომ-
მელიც მოსდიოდათ იმათ ნაკადულსავით. რამდენსამე

წამს უგელა მდუმარება. მხოლოდ რიგულუს უტყმდა ძლიერათ გული. რამდენსამე ხანს ის იღო უგონოთ და სუტჯლის თვალებით. ბოლოს მოეგო გონებას, გაახილა თვალი და სოქჭა:

გოროლო, როდესაც შენ დაიმოწმილე სრულიათ გა-
ფლისა, როდესაც შენც ჩემსავით შეიქნები ქრისტიანი
და ილოცავ იმაც ღმერთსა, რომელსაც ესა ღოცულობენ
შენგანდამოწმილებულნი ხალხნი, მხოლოდ მაშინ შენ იქნები
ძლიერი მეფე და გალენი შენ სიამოვნებით გზონებენ. მე რე
დასუჭა ისე თვალები და ჩავარდა ბუჩანში. რამდენისა მე
წამის შემდგომ გაახილა კიდევ თვალი და წენარის სუს-
ტის ხმითა სოქჭა. გოროლო, მეგობარო და ამხანაგო
ჩემის სიჭაბუკისა: მე შენთანადა მსჭეს სათხოვარი; ეს
იქნება უგანასკნელი სათხოვარი შენის ერთგულის მომა-
კჳდავის მეგობრისა; შემისრულე თუ შეიძლო ეს თხოვნა.

ახა რა გსურს ჩემო ძმაო და მეგობარო, უთხრა ძა-
ღდაცნებით კლოვისმა.

როდესაც შენ შეიქნე გალლის გოროლო, ქრისტიანათ,
მაშინ შენ გთხოვ, მიანიჭო ეკლესიას საკუთარი უფლება,
უფლება ნათესაუდეელის მინიჭებისა; ამ უფლებამ გადა-
მარჩინა მე სიკჳდილსა.

— პირობას გაძლევ შევასრულო, მხოლოდ შენ იტო-
ცხლე, ნუ დამაობლებ, უთხრა იმას გოროლომა.

— ახა, მე კვძმნობ, რომ ჩემში ქრება უგანასკნელი
სიტოცხლის ნაჳერწყალი, რომ მალე გამოგეთხოვები შენ
საუკუნოთ. მაგრამ გახსოვდეს, რომ მე კჳდები განს-
კენებით ამისთვის, რომ შენ აღმითქვ ჩემის თხოვნის შე-

სრულდება. მშველბით ძმარ!... კარგაღო ფრანკებისაგ!...
41 შეხედა ერთი კიდეც ღმობიერებით კლავისსა, ეპის-
კოპოსსა და დახუჭა საუკუნოთ თვალები.

კლავისი იდგა წოგოვრტ გაქეპებული; თითქმის ცრე-
მლიც გაუშრა დიდის მწუნსარებისაგან; ბოლოს მოეგო
ღრმა ფიქრებიდამ, მიუბრუნდა ეპისკოპოსსა, და უთხრა:
მე შენთვის ჩამიბარებია, მოხუცო, ეს ჩემი ძმა და მეგო-
ბარბი. ეს იყო ჩემი ამხანაგი სიურმიდგან. გთხოვ დასა-
წხოთ ეგ მეფურის პატვისცემით. და თითონ გავიდა
საჩქაროთ ეკკლესიიდან და უბძანა მოესპოთ აკლეს და
აოხრება ქალაქისა; შემდგომში შეუდგა დამოწმებისა გა-
ლიისას და აღასრულა უოკელივე პირობა, რომელიც მი-
სცა თავის მეგობარს რიგულფსა და იმ დროდგან დამ-
კვდრდა და განმტკიცდა ქრისტიანობრივი საწმუნოება
ფრანკებისა, ესე იგი ესლანდელს საფრანკეთის ხალხში.

კ. დიდებულნიკე.

ტილონისადმი.

(რუსულითგან თარგმნილი.)

ნეტარ მას, ტილონ, ვინც ზაბრიტა ღმერთთა შესწო-
ბავს მსხუტრპლთა;

ვით, გაზაფხულს, დღენი მოუღვარებენ, მაისის კელთა,
ან ვით მკრთოლვარებს მღიმატეს ტისკრის პრიალი ტყელთა,
ეგრეთ დრონი მისნი მსუმუქად ჭფრინუტენ წამთა და წელთა....

.

გსძღუნით ჩუტნ გრატიათ—გრძალულთა ქალთა საესე ფიალსა,
ნაკურთხეს ქალთაგან ბოლო მკერდოსანთა, მათსა ტრს
ფიალსა.

და, კრებულთ ჭაკნთ როკუთ გაფრთოსანებულს, ქნართა
წკრიალთა;

გსძღუნით, საიდუმლოს სოფლის სამზღუნადმდე, მათ
მანიავსა.—

და ვაჱ მას, ვინც ზაბრიტა დაგმობს; მწყაზარნი მათ-
ნი სახენი სძულან,
ბუღარძნინი ვისნი, დაბალნი ჭაზრნი მიწით ოღიმვად
ვერ აღწეულან;

მოშაირობის ბრწყინვალე ღმერთი, ნაზი ერტოტე მტრად-
მისდა თქმულან;

ის ამაოდ სტემს ნიჭიერებთ ძალთა; უსულოს ქნარის
ნიჭნი არ ქმნულან.

თ. დავ. მაჩაბელი.

შაგირდი.

(მიბაძვას ბეჭანუქსი.)

ერთხელ, შოვიდა ჩემი ოსტატი,
 რაც არ ვიცოდი ეველა აღმიხსნა;
 შემდეგ მაჩუქნა აღბომს ნახატი—
 და ამ დროს ბანტი წელზედ შამეხსნა.
 მსურდა შამეჭრა, მაგრამ მიბძანა:
 ესლა სიტხია, ნუ შესწუხდები;
 გასწავლი ხატვას მე მდივანთანა,
 შინაური ვარ რას მეჩიდები?

თავი დაუდე, შჯლო ისწავლე,
 ნიჭი კარგი გაქვს შენ გენატვალე.

მხატვრობა იყო დედავ ამ გვარის:

ქალი მწოლარე მუხლს იშინჯამდა;
 ახლოს ჭაბუკი შირმომღიმარი,

გძელს კარნდაშსა ხელით ზომამდა.

დავიწყეთ ხატვა ერთათა ჩუქნა,

მაგრამ ვერ აღვწერ სიამოვნებას;—

როგორც დამეწყო ჯერ მან მაჩვენა,

შემდეგ სხეებსაცა ვამლეგდი ნებას.

სხუტბმაღ გასწავლან, შჯლო ისწავლე,

ნიჭი კარგი გაქვს შენ გენატვალე.

დავდუნდი მთლათა სიამოვნებით,

ფიქრმა წამიღო მე, სხუა ქუჭყასას.

გუფრინამდი შოჩსა ჩემის მხატვრობით

ხმა უტვბილესი, მიტვბობდა სმენას.

წამოვიდგინე ახრი სახატათ,

პატარა ბოვშეი მე დამესხა;
ამ დროს ხმა მესმა: ნუ ფიქრობთ მეტათ;
თუ რმე ოსტატმა მე დამიძახა.

ნუ ფიქრობ ბევრსა, შჯლო ისწავლე.

ნიჭი კარგი გაქვს შენ გენაცვალე.

მხატვრობისათვის თიოქმის გაგოყდე,
მე, სხუა სწავლასედა ჯღარ მაქვს გუელი;
მსწრაფელ წამოვსტები თუნდა რომ გიჟდე,
კარანდაშს კეძებ გაფოთებულნი.
შის დარბევით მარტოკაც ესწვალაობ,
ხშირად მნახველნი ქებას მიძღვნიან;
სხვის კარანდაშსაც სიმაღლით, კხმარობ,
თუნდ მიეურებდნენ მე არ მტყნებნიან.

რა სირცხვილია, შჯლო ისწავლე,

ნიჭი კარგი გაქვს შენ გენაცვალე.

მაგრამ რა ღედავ მე ეს მაკვრებს,
მხატვრობას, კაცსედა ჭქონია ძალა;
აი! თუთონ მეც ხშირათ გულს მირეკს,
და გუნებიდან მე მთლათ შემცვალა.
ამიტომ ხალხში ცუდი ხმა არის,
ჭოროები ჩემსედა დაიარება;
შენკი მიშოვნე ოღონდა ქმარი,
თავს მე გიმათლეს როგორც იქნება.

გიშოვნი შჯლო, მანამ ისწავლე

ჭოროს რას უერს უბადებ, შენ გენაცვალე.

თ. გიორგი ორბელიანი.

1864 წ. 10 ოქტომბერს ქ. ტფილისი.

ნ. თ.

ხარ ყოვლისა ღირსებითა შენ სრული,
 ყოვლის კერძოთ მშვენიერებით შემეგული
 შენ ხარ ტუჩგა სამოთხის თაიგული,
 რამელს გმონებს ყველას სული და გული,
 აღდგომა ხარ, აღდგომისა ბატანი,
 იმა მნათობთ ტუჩგა კარსკვლავთაგანი,
 რამელს გიძღვენ უცებ, ლექსი ესეა,
 ჩუა ტუჩგა, ტრფობის ღმერთაგ კენჭა!

ნ. თ.

კალიტორნია.

იმ ღრმადგან, რაც ჩემს წელში გავატდა ხმა, რომ კალიტორნიაში ოქრო კილიტის სახეთ, ქვშათ და დიდ-
როგან ნატეხებათ ჭეშია მიწის სვეითათ, იქ წავიდა მზა-
კალი მეძიებელი ოქროსი. ყოვლის გუთნითდგან გაეშურა
იქ ხალხი, ასე რომ ოთხ წელიწადში საფრანგისგო სა-
ტანტო ქალაქი კალიტორნიისა, ას ოცის კაცის მცხოვ-
რებისგან ავიდა ორმოცი ათას კაცამდინ, და მხოლოდ
ჩუღას წელში ამოიღეს კალიტორნიიდან ოთხმოცი.
მილლიონის ოქრო; თუმცა ახალს გოგოლანდიაშიაც მზა-
კალი გამოჩნდა ოქროს მადნები, მაგრამ გადასახლება სხუ-
და სხუა ხალხის კალიტორნიაში აქამომდე განუგრძობა.
აქამომდე მეძიებელნი ოქროსი მიდიან იქ იმ იმედით,
რომ გაზდიდრდენ იქ ერთის კვირის ანუ ერთის თვის
განმავლობაში.

რა არის ეს ქუჩენა, ახე მდობარი? მართლათ ისე
მზავალია იქა ოქრო? რატომ უწინდელს ღრმში აწავინ
იტოდა იმ ქუჩენის საუნჯები? ვინ ჭეღობდა პირველათ
იმ მხარეს და რა იტოდაგი იმისნი უთაღაენი სიმდიდრე-

ნი? ძველად კალიფორნიაში სცხოვრებდნენ ერთნი მხალად ამერიკანელნი ინდოელნი, სხუა და სხუა შთამოუბისა, რომელნიც სცხოვრებდნენ დასნეულათ, ტყეებსა და ვაკეებში. ისინი შორს არ მიდიოდნენ მდინარის წელის პირიდგან, თუთუელს ტომსა ჰყავდა თავისი უფროსი, არჩეული ხელაყანთ მონადირეთაგან, ანუ იმათაგან, რომელთაც სხეულზედ ჰქონდათ ნიშანი ღრმით დაჭრილობათა. იმათ უყვარდათ თავისი დაუდგრომელი უზრუნველი ცხოვრება, და თუმცა რომელიმე ტომნი იყვნენ მოქცეულნი ქრისტიანეთ უშიშრათ და დაუღალავათ ისა პანიის მისიონერებთაგან (შქადგებულთა) მაგრამ, თუმცა რამდენსამე ხანს მოშორდებოდა იმათ მისიონერი, მაშინვე ისინი უტყეებდნენ იმას და მისდევდნენ ძველებურს თავის ჩუქურთებს. იმათ თუთ სწამდათ რომ არის უმაღლესი არსება, და იმის პატივით თავყანსა სტუმრენ ტლანქად გათლილს ხისაგან ღვთაებას, რომელსაც უძახდნენ «ჩინის ჩინიც.» იმ გჳარს ღმერთებს უკეთებდნენ ტამარსა, ანუ უმჯობესათ ესთქნათ, ქახებსა, შინაგან ტყეებისა ანუ სხუა და სხუა კლდეების გამოქვაბულებში. აღმორჩეულნი უფროსნი ტდილობდნენ მხოლოდ იმას, რომ სრული ტომი ყოფილიყო მამლარი და არა ჰქონოდა რა საჭიროება. ისინი აძრულებდნენ თჳსთა ხელთ ქვეშთა ეკლთ იმათ სანადიროთ და თითონაც მონაწილეობდნენ იმათ შრომაში. ქალები იმათში, როგორც ყველა მთიულის ხალხში, ითულებოდნენ ტყეებით ანუ მონებათ; ისინი შეასრულებდნენ ყოველს მძიმეს სამუშაოს, არა ჰქონდათ დრო დასვენებისა, და მცირედის დანაშაულობისა.

თჳს ითმენდენ სასტიკს სასჯელსა და ხან და ხან სიკჳ-
დილსაც. კაცები იკეთებდნენ თავისთჳნ შჯღდაისრებსა,
ნადირობდენ და ხოცვიდნენ ირემსა, შველსა, დათვებსა
და ერთ რიგსა მსხჳლს კირთხასა, რომელთაც ხოცეს
სტაჳდენ და ტუჳსა ხმარობდენ ტანთსაცმელად. მოხუცა-
ნი და ბავშვები იჭერდენ თევზსა, სწნავდნენ კალათებსა,
და აკეთებდნენ ხის სხჳა და სხჳა სამინაო ჭურჭელსა.
ყოველ წელიწადს გავიდოდნენ ტუეში და მინჯვრებში
მოსამზადებულად შრთელის წლისათჳს. იქ კაცები ნადი-
რობდენ; დუდაკენი ავრობდენ გარეულს ხილსა, რქოსა
და სხჳა და სხჳა ბალახების თესლსა, აწა სათესათ, აწა-
მედ საჭმელად. რომდესაც გრძნობდენ, რომ სარჩო საკმა-
ოდ იყო შეკრებილი, მაშინ მობრუნდებოდნენ თავიანთ
სოფელში, რომელიც იყო შემდგარი მზავალთ ქოხეზ-
თაგან, გადხურვილთა მიწით. ვინემ იმათ ეკუთვლებოდათ
რამე სარჩო, ინდოელნი აწათურს ალარ მუშაობდენ, და
გამოდოდნენ შდინარის მდგომარეობისაგან მხოლოდ ში-
სთჳს, რომ ემდენათ და ეტყვნათ უგანსსენელს დაღალ-
კამდე. ჭქონდათ იმათ რამდენიმე ურიგო და საკიცნავი
დღესასწაულებიც; და გარდა ამისა ხან და ხან დაეტემო-
დნენ ხოლმე და ეზხუებოდნენ მეზობელთა, და ამ სახით
მოელს თავისს სიტოცხელს ისინი განატარებდნენ შო-
რის ნადირობისა, ტუეკისა, სისხლის ღუჭისა და სრულის
უსაქმობისა.

ეს ზნენი აქამომდე იმ სახითვე დაცულნი აქჳსთ იმ
ველურთა, რომელნიც სტხოვრებენ აღმოსავლეთისაკენ
სიერება ნუკადის მთებიდგან მოყოლებულნი. ახლანდელს

დროშიკი განათლებული იქ გაზრდისას ჯერ კიდევ ხალხი არის ძალიან ხალკათათ დარსხლებული ტიხიოკანის ჩაუღლებასე. სიგანე იმ ადგილისა, რომელზედაც ისინი დასახლებულ არიან, არის ორასი და სიგრძე ექვსასი კერტი, ოკიო ანუ სედი ცოტა მოშორებით, მთებს იქით, სტოვრებენ უწინდელის მხედრის ხასიათის ინდოელი და იქიდან ხან და ხან დაეცემიან ხოლმე გაზრდისას ჯერ კიდევ პილთა, და დასტემენ ხოლმე შიშის ზარსა ოქროს გეძიებულთა. პირველათ, როდესაც ევროპელები შეუდგნენ ოქროს ძებნას, ხშირათ იძულებულნი იქნენ ხოლმე დაეყარათ ხელითგან წყაროები და მოეკიდნათ კელი თოფი იარაღისათვის, რომ დაეცვათ თავი კელურთაგან, რომელსა ნიც ოსტატურათ ხმარობენ შჯელ ისრებსა, და მოუღო ოდინელათ გამოცხადდებოდნენ ხოლმე განათლებულთ ევროპელთ ხალხთ ცხვირის წინ. მრავალი ხალხი წედებოდა და მაშინ ორივეს მხრით იმა დაუტყდომელს ჩხუბებში, მაგრამ ესა გი ყოველ დღე იმ გვარი სავინელი მდგომარებას ხალათ გაზრდისას ჯერ კიდევ უფრო და უფრო კეთდება, რადგან კელურნი ხალხნი დაწყებულდნენ, რომ თავიანთის შჯელისრებით შეებო ხალხთან, აღჭურვილთა თოფიანადით ერთობ ძნელია. შორის ოკიანისა და მთებისა დარჩნენ გიდეო რამოდენიმე კელურნი, მაგრამ რადგან იმათ ხშირათ აქვსთ მიმოსვლა განათლებულთ ხალხში, ხასიათით დაწილდნენ და სრულიად უცნებელი შეიქნენ ევროპელთათვის, რომელთაგანაც იმათ ჯერ შეიძინეს მხოლოდ ერთი საკიცხავი თხუბა — მოვრადობა. მიმხედვენი ევროპელთა, ისინიც ეძებენ ხან და ხან ოქროსა, და რომ

გოტტ იზოგნიან თუ არა, მაშინვე აღუგონ სსსრ-ს.

«დეკემბრის თუქში ჩენ წელს, სწორს ერთი ძრანტუ-
«ზის მოგზაური, მე წავედი სანსაგათ ოქროს სამეხრათა
«იუბის მდინარეზედ. გზაში შევეყარენით რამდენთამე
«ინდოელთა, ხან თითოესა და ხან მთელს სსხლობასა;
«ისინი ეველა იუშენს საშინელნი მხედარნი; იმათში უნცა
«როსნი იმაღლდნენ ხეებს უკანა და სხეები გერ გვიმარს
«თავდენ ჩუქნ თუქლს, მაშინ, როდესაც ჩუქნ უეურე-
«ბდით იმათ თუქლებში აღერსით და შეგობრობით. მე
«შეგონა, რომ იმათ ეშინოდათ ჩუქნის თოფიანობისა,
«მაგრამ ბოლქს ვცან, რომ იმათ ეშინოდათ თურმე სა-
«ზოგადოთ ეველა ევროპიელთა. ისინი აჩიან ეველა მა-
«ღალის ტანისა და მაგარის აგებულებისა; ფერი აქუსთ
«სმილენძისა, ტუჩები პატარა, ცხვირი სწორი, მოკლე
«და დიდრონის ნუშტობით; თმა შავი, გრძელი, პირი და
«თავი საშინელი დიდი. ამბობენ, რომ ისინი აჩიან თუ-
«რმე სასტიკნი ქუშტნი, უმაღურნი და მოღალატენი. იმათ
«აქუსთ რაღაცა მსგავსი რუსის აბანობისა, მაგრამ ისინი
«ნი ისე სმიწათ ცდილობენ სელაგნებით ოფლის მოდუ-
«ნასა, რომ შექმნილან ზარმაცნი და დასურსტებულნი სუ-
«ლით და სხეულით.» აი ამ გვარნი გელურნი გაცნი სც-
«ხოვრებდნენ კალიფორნიასში იმ დროს, როდესაც ისმა-
«ნიელთ დაიპურეს ისა, როდესაც დაიპურეს მეხიკა ტერანდ
«კორტეცმა წაიწია წინ სამხრეთისაკენ და პირველმა ევ-
«როპიელმა, 1550 წელში ნახა ის გრძელი და გიწრო
«ნახევარი კუნძული, რომელსაც ესლა ჰუან ჩუქნდა კალი-
«ფორნიას; შემო კალიფორნიას გამოაჩინა ოცის წლის შუა

მდგომ ისპანიის მესდგევე კაბრილლომ. შემდგომ იმისა გავიდა ნახევარ საუკუნო და ის ადგილები დაჩქნენ სრულს დაგიწყებაში, იმ დრომდინ, კინემ აჩ იყო გაგზავნილი საკუთარი ისპანიის ეკსპედიცია, რომ შელსაც უნდა გამოეძიებინა წყლის შირები და ხომალდის მისაფარება ჯები, იმ ეკსპედიციამ ქზაკა მრავალი ღუზის (Журы) ადგილი და მოახსენა თავის მართებლობას, რომელ მიაწები წყლის შირებზედ არიან ძლიერ ნაყოფიერნი და აღაგიათ შეიძლება იქ დასახლება; მაშინ დააფუძნეს სანადიერო კალონია იმ ადგილზედ, სადაც შეიფრებინა ზემო და ქვემო კალიფორნიის.

ხინკული ზღვაში მოსიარულე სენტრანსიის დრეკი იყო კალიფორნიაში 1578 წელს და ამან უჩქნა, თუ რა მდიდარია ის მხარე ძვრფასის ღითონებით; მაგრამ, არავინ შეიქცია საკუთარი უჭრადლება იმის გამოჩენასა, და ის მხარე დიდ ხანს იყო უწინდებულათ სიველურეში და ეკეთენოდა, შოლოდ ფორმით, სხვა და სხვა ევროპელთ სახელმწიფოთა. ბოლოს, დასასრულზედ მეჩვიდმეტე საუკუნოისა, ის დაუთმეს იმ სახელმწიფოებმა სრულს მფლობელობას მისიონერებისა და იქიდა იწყება ნამდვილი ისტორია კალიფორნიისა. ისინი მალე დაუმეგობრდნენ იქაურთ ველურთა და ისე ბრძნულათ და კეთილ გონიერულათ წაიყვანეს თავისი საქმე, რომ კალიფორნია შეიქმნა უწყებული ვითარცა მხარე მდიდარი და ნაყოფიერი. იქ იწყეს გარდასახლება მეხიკის კალონი სტებმა (ხინკებმა.) და ისინი შეიქმნენ დასაწყისად მომავალთა ქალაქებთა.

დასაწყისსა შინა ამა საუკუნისასა, ესე იგი ჩუგ წელსა, იქ იყო თერამეტი მისიონერის სოფელი, და თუთულის მათგანის მახლობლათ თითო დიდი ინდოეთის სოფელი, სადაცა კელურნი კატნი იყვნენ მიზიდულნი საჩუქრებითა სხუა და სხუა აღთქებითა და აღუწნითა აქაურთ მიწების მფლობელთა. იმ დროს კალიფორნიისაში, გარდა უბინაო კელურთა, იყო თქვესმეტი ათასი მცხოვრები.

იქ აღაშენეს, მრავალი პატარა-პატარა სიმაგრე დასაცავად წარმართთაგან სასარების მქადგებულთა და იმ ინდოელთა, რომელთაც მიიღეს ქრისტიანობრივი საჩუქრები, მაგრამ მისიონერებმა მოიპოვეს ისეთი ზნეობითი ძალა გეზობელთ ხალხზედ, რომ ის სიმაგრენი შეიქმნენ მალე სრულიად უსარგებლონი. მისიონერები სცხოვრებდნენ უმეტეს ნაწილად მახლობლად წყლის კიდეთა, იმისთანა ადგილებში, რომელნიცა გარკოდნ სხანაკსათესათ; იმათ მოწყვლათ იმდენი საჩხო, რომ ადუღათ შექმლათ გამოკვება სრულიად იმ მხარისა. უმთავრესს იმათს სიმდიდრეს შეადგენდნენ: ძლიერ მსხვილად მოყვანილობის ძროხები, ცხენები და ცხვრები; იმათ მოწყვლათ ეგრეთვე მრავალი შვრია, ზური და ბრინჯი. კალიფორნიისაში იყვნენ ძალიან ცოტა ხელმსენები, და ისინიც, რომელნიც იყვნენ, კერა აკეთებდნენ კერათუქს ხეივანისა; ამისთვის ხიზანნი საჭიროებდნენ სხუა და სხუა ხელთ საქმარის (მანუფაქტურის) სამუშაოსა; ამისთვის ისინი აძლევდნენ შრავას ქონსა და ხარის ტყავებსა სხუა და სხუა ბაშების ნაქსოვებში. შემდგომში წვრილ წვრილად ეს ვაჭრობა გაგრძელდა და მხარე შედიოდა აქვავებულს მდგომარებაში.

მარეობაში.

მცხოვრებნი ქალაქებთა და სოფლებთა, ყველანი თუთხნი არიან განსაზღვრულად. ინდოელებისაგან იმათ უწოდდნენ ჭკუიან კაცებათ. ისინი იყვნენ შთამოებით მუხივიდამ და კალიფორნიაში დაიტევს მტკიცედ თავისი ზნეობა, ჩვეულება და ცრუ მოწმუნეობა თავისი სიმშობლესი.

სცხოვრებდნენ რა მხარეს შინა ნაყოფიერსა და მდიდარსა, ისინი იყვნენ ძლიერ ზანძრნი, და არ შეიძლებდნენ არა გითარქსა მოსწილეობასა იმა კაჭრობაში, რომელიც იქ გამართეს მისიონერებმა, და თუმცა მისდევდნენ ზნეთესასა, მაგრამ მხოლოდ იმოდენს საძისხედ, რომ არ დახრდილიყვნენ შიმშილით. იმათი ფიქრი იყო მხოლოდ ის, რომ ეტყვათ, ეთამაშათ ქაღალდი და ეჭვნებინათ ცხენი. იმაოგან შეკრუდნენ ხოლმე გარნიზონსა (ჯარსა) ციხის მცველთ, და როგორც აწმუნებდნენ ევროპიელნი მცხოვრებნი, იმ დროს კალიფორნიაში, ისინი იყვნენ უმჯობესნი ცხენოსანნი მრთულს ქუჩყანაზედ. ისინი სტებებოდნენ თუთხაფაგანის სიმრთელით და მიწვენილნი ღრმა მოხუცებულებამდინ ოთხმოცის და ასის წლის კაცნი ცხენოსნობდნენ, როგორც ჭაბუკნი. — კაცნი, რომელთაც დასდევს კალიფორნიაში შირველი საფუძველი განათლებისა, იმედოვნებდნენ დაესლავებინათ ქუშტნი და კელურნი ინდოელნი სხუა გონიერს ანსებაზედ, და ხშირად ეწეოდნენ ხოლმე თავის კეთილშობილურს და უანგაროს სურვილს; კელურნი მიხედნენ ბოლოს, თუ რა სასარგებლო იყო იმათთვის დახსლავება ერთგულთ სასარგებოს მჭადაკებუბთან და კმაყოფილებით ემორჩი-

ღესოდნენ მათს მამობრივს მთავრობას.

ბოლოს მეხიკაში ატედა უწესოება; გარდა ამისა ის ჩამოართვეს ისპანისა, და ამისთვის თვით კალიფორნიაში უოკელივე შეიტვალა. პირველად მხარეს განსაგებდნენ შისი-ონერები, სადაც თვით დაწესეს უოკელი საქმე, მერმე, როდესაც მეხიკა, შეიქმნა რესპუბლიკათ, კალიფორნიაში, ნაცვლად მათისა, იყვნენ გაგზავნილნი მართებულნი, რა-შელნიც ზრუნვიდნენ, მხოლოდ თავის სიმდიდრეზედ. რა-გორც შემტინდა გავლენა ანუ ძალა მისიონერებისა, ინ-დოელნი მაშინვე დაიფანტნენ, გაველურდნენ უწინდებულათ, და ახლა იმათი განათლება ბევრით უძნელესია ვინემ უწინ. მართებულნი ცდილობდნენ ეპყრათ ისინი უწინდელს მათს ადგილზედ; ველურნი არ ემოწმიდებოდნენ; აქედამ წარ-მოსდგა უგმავოთილება, ჩხუბები, უწესოება და ბოლოს სისხლის ღვრა; სრული მხარე გაველურდა და დაიცალა; ადგილები, რომელიც ერქვათ მისიები, შეიქმნენ სრუ-ლებით ხელ ალებულნი; სახსავ სათესი, მღებატენი მას-ლობლად იმათისა, და ზღვის პირების ადგილები დაურუ-ვდნენ; ამ დროს კალიფორნიაში, შევიდნენ ამერიკელნი შეერთებულთ შტატებიდამ. ის ხალხი, უკვლამ იცის არის გამჭრიახი მარჯვე ტკუიანი და დაუღალავი შრომაში. ის-ინი მალე მიხვდნენ თუ არა შეიძლებოდა ექმნა კაცსა ვა-ჭრობისათვის საშუალო იქაურის მშენებლის ტყუილისა, ნა-ყოფიერის მიწისა და ადგილის მდებარებისა. იმათ და-იწყეს ხვნა და თესვა უცებ აღუდდა იქ სხვა და სხვა მუშაობა სხვა და სხვა მჭრიახობა; ვინ აშენებდა სა-ხლებსა, ვინ ჰბარავდა, ვინ ხნავდა და ჰფარავდა მიწას. მეხიკანის მართებლობა იმ დროს იყო დაუძლურებელი

შინაგანის უწესოებით და არეულობით, და ამისთვის გერ შესძლო წინააღდგომად ამ მშვიდობიანს, გარნა უძლეუ კელს კალონისტების მოქმედებას. შემდგომ ამერიკელთ მოითხოვეს, რომ მეხიკანის რესპუბლიკამ სრულიად დაუთმოს მათ კალიფორნია; აქედამ წარმოსდგა ომიანობა, და დასრულდა მით, რომ ჩემს წლიდამ თორმეტი ათასი მცხოვრებელით კალიფორნია შეიქმნა შეერთებულთ ამერიკის შტატებთ საშეუღობელთ. გარდასახება იქ ნელ, ნელა მრავლდებოდა უწიბდებულთ და ბოლოს ჩემს წელსა გამოახინეს ოქრო ამერიკის მდინარის გიდუხედ, რომელიც შეერთეს საკრამენტოს მდინარეში. ესრეთი ბედნიერი გამოჩენა უეჭველია არ დაჩიებოდა საადრემლოდ, და მოკლეს დროში ყოველის ხმელეთის გუთხიდან მიდიოდა იქ მრავალი ოქროს მეძიებელი, რომელიც მოკლდო საკრამენტოს დაეოლებასედ, რომ წაერთვათ მიწისთვის სიმდიდრე, რომელიც დასახამიდგან საუკუნეებთა იყო ომაში დაშარსული უსარგებლოთ.

ჩემთ წლის დასასრულსედ კადიფორნიაში იყო ას ორმოც და ათი ათასი მცხოვრები, შემდგომს ჩუნ წელში სამასი ათასი. მრავალნი მისულნი იქ და გამდიდრებულნი მოკლეს დროში ოქროთი ბრუნდებოდენ ისევ თავიანთ მამულში, იმათგანნი ორმოცდა ათი ათასი კაცი მისდეს შესალოდ ოქროს მეშაობას, ესე იგი სთხრის და რეცხს ოქროს შიწას; დანარჩენნი ალებ მიტელობენ, სცხავრებენ სოფლებში, რომელთაც წინ და წინვე უწოდებენ ქალაქებად, მაგალითად: სატრანცისკოსა, სტოკტონსა მახუილსა და სხვები. ისინი ჭეიდიან სამ ფარათ ოქროს

შეძებულესეჲდ იმათჳს საჭიროს სავაჭროსა, ესე იგი სხჳა და სხჳა მიწის იარაღსა, სასაღდოსა და ტანთ საცმელსა.

საფრანცისგო, უმთავრესი ქალაქი კალიფორნიისა, აშენებულია ძლიერ კარგათ; ზღვის ტოტსა, რომლისაჲც მას ხეობლთ სდგას ეს ქალაქი, არტუია ისეთ მაღალი წყლის შირი ხელფენებით გაკეთებული (Яберсенная), რომ მათ მიუგდებიათ თჳთ უდიდესნი ხომალდნი, და იმ ადგილებში, სადაც ათის წლის წინეთ ბლუოდენ ზვირთნი ზღვის ტოტისა; ამართულ არიან დიდროანი მღაზიები და სახლები ეოკელიეჲ ეს აშენებულია მარგილებჳდ (свая) რომელნიც ჩასობილ არიან ზღვის ძირჳდ უკანასკნელს დროებაში განდებულა ხელმე იქ ტყცხლი; იმას შემდგომ იწეეს უფრო მტკიცე შენობები.

ზირველად საშენებელი მასალა და იარაღი იქ იყო ისეთი ძჳრი, და რქრო იყო იმდენი, რომ უბრალოს ქოხსა, გაკეთებულსა ფიცრით და გარდახურვილს წგნელით, მოჭქონდა უმეტესი შემოსავალი, ვინემ თჳთ უზინებულესს სასახლეს ჰეტერბურგში ნეკის შროსჰეტრედ. მაგრამ ეოკელს კუთხეჲდ ხმელეთის ვაჭარნი მიხედნენ თუ რა სარგებლობით შეიძლებოდა გასაღება სავაჭროსი იქ, სადაც მრავალი რქროა, და არ იშოესა კი არც სასმელ საჭმელი და არც სადგომი. ამისთჳს უტეოჲ საშენებელი მასალა და საზოგადოთ სავაჭრო მიიტანეს იმდენი კალიფორნიაში, რომ არ იტოდენ სად შეენახათ; კელარ იშოენეს ადგილი კელარც მღაზიებში კელარც საჩაიებში; ეჳარა მრავალი სავაჭრო შუა ქუჩაში ამით იქამდის გაიაფდა იქ სავაჭრო,

რომ გამოტანს საქონლის ხომალდიდან უჯდებოდათ ვაჭრებს იმაზედ მეტათ, რისაც ფასი შეეძლოთ იმ საქონელში ალეს კიტიაში და ევროპაში ააშენეს ხის სახლები მერე ისევ დაშალეს, ჩაწყეს ხომალდებში და მიიტანეს კალიფორნიაში. სანტანდისკოსს გაკანში მოგროვდა იმდენი შეკერილი ტანისამოსი, ფარჩა ხის სახლები და საზრდო, რომ აღარკინ იყო შეიდეკელი სრულიად, და რომ განეკლებოთ ქირა ხომალდებიდან დაცლის იძულებულ იყვნენ ჩაეყარათ ზღვაში.

წელიწადში მიდიოდა იქ ათას ხეთასი ხომალდი საჰსე სავაჭროთი, მაშინ, როდესაც იქაური მიწაც თითონ იყო მდიდარი ჰინტუტუჯთა, ტუიოთა, ნადიროთა, მდინარენი სავსენი ჩინებულის სხუა და სხუა რიგის თევზითა, და ბაღები ნაყოფებითა. უმეტესი ნაწილი სავაჭროსი მიდის იქ შეერთებული ამერიკის შტატებთან. ჩინებული ამერიკის ხომალდები ნიულორკიდან წასულნი შემოუკლავნ მრთელს ამერიკას და სამს თვეში მიაწევენ ხელმე საფრანცისკოში, მაშინ როდესაც ევროპიიდან წასულნი ხომალდნი ექვს თვეზედ ადრე იქ კერ მიუღენ. აქედამ წამოსდგა ხელმე ისა, რომ როდესაც კალიფორნიაში დაკლდებოდათ რამე სავაჭრო, და ამას სტრობდენ ევროპაში, მაშინვე გზავნიდნენ საჭირო სავაჭროსა ხომალდებით დაიმდოვნებულნი, რომ გაჭედიდენ დიდის მოგებით; მაგრამ იმათი სავაჭრო მიაწედა ხელმე კალიფორნიაში, მაშინ როდესაც იქ იყო ამერიკიიდან მიტანილი მრავალი იმ გვარი სავაჭრო, ამის გამო მრავალი კაჭარი დაიღუპა და კალიფორნიის ოქრომ არა თუ განმდიდრა ისინი, არა

ამედ მოუსპო უკანასკნელი ლუკმა ჰერი.

იმ დროდგან, რაც კალიფორნიის კუთუნის შეერთებულთ ამერიკის შტატებთან, იქ მისდევნენ არა თუ მხოლოდ ოქროს თხზისა, არამედ შესრუდნენ სხვა და სხვა გმირული მუშაობანიც; განქრენ მრთელნი მთანი, დიდრეზნი ქალაქნი გაშენდნენ ისრეთის სისწრაფით თითქო მინადამ ამოძვრნო, და უოკელს დიდს მდინარეში ახლად ასცურებენ მრავალნი ჰარახოდნი.

ოქროს ძებნისათვის კალიფორნიისაში არ არის საჭირო არა ვითარცა საკუთარი სწავლა და არც დიდი ფიქრი; იქ უოკელივე დაპოვიდებულის შემთხვევასა და ბედზედ. თვით გამოცდილი და მსწავლელი მადნის მუშა იქ გულ უხვევებს თუ სად უნდა კარმა ეძებოს ძვრფასი ღვითონი, და რომ ოქრო იპოვება იმ გვარს მიწაში, რომელიც საუკუნების განმავლობაში ჩამოუტანია მთებიდან წვიმასა და თოვლსა, ეს იგის უოკელმა უბრალო მუშამ. საჭირო იყო პირველად, რომ კანს არ დაეკარგა უბრალოთ დრო ოქროს ძებნაზედ იმ ადგილებში, სადაც ძალიან შტირე იყო ოქრო, არამედ მიეგნო კარგის ადგილისათვის. ოქრო იპოვება კალიფორნიის ღრანტოებში, მიწას ზევით, და თვით სიღრმეებში, და იპოვება სხვა და სხვა სახისა და მოყვანილობისა, მოყოლებული წვრილის ძლივს თქალისათვის დასანახავისა ქვიშის ტულისა, ვიდრე ნატყვადმდე რომელიც იწონს რამდენსამე ათას გირვანქას. ოქრო იპოვება იმ მიწაშიც, რომელიც ჩამოაქვს მდინარეს და შეადგენს თავ თხელსა. უმეტესი იმ ოქროსი, რომელიც აქამომდე შეუკრებიან კალიფორნიისაში, არის შექმნილი

გარეცხისაგან იმ ჩამოტანილის მიწისა, იქიდან აზის გა-
 მოღებული წმიდა, წყრილი, დაშორებული ყოველს სხუა-
 ნივთიერებაზედ ღვთიანი. მდინარის კიდეებზედ იყო და-
 წეებული ჰირველი ოქროს მუშაობა ანუ ძეხვა, ჰირველთა
 მუშათა ხმა ჰქონდათ არა ვითარცა იარაღი სპირობა ოქ-
 როს ძეხვისთვის: ისინი ჰირველად ფიქრობდნენ იქ ხუნასა
 თესვას და ხეხილის გაშენებასა და მოხდა ისე, რომ ნა-
 ცვლად იმათს იმათ შესვლათ მოულოდნელათ შეგება
 საუნჯისა, რომელიც უხვით დაუთესია იქ თვით ბუნებასა.
 ჰირველს დროში სპირობა არ იყო დიდ ხანს ეძებნათ
 ოქროს მიწა; იქ სიდაც დაჰკარვდნენ წერაქვსა ანუ ბაწის
 ამოცვიოდან მიწა რომელიც ელავდა სასიამოვნოთ. ჰირვე-
 ლათ მუშანი ქლიერ ჩქარობდნენ იმ მიწის გარეცხასა,
 რეცხდნენ ისე რომ წყობდა შიგ საკმაო ოქრო, ეშურე-
 ბოდნენ ეშურეგნათ სხუა ახალს ადგილში, ისე, რომ იმ
 ხროვას მიწისას, რომელთაცა ისინი გადაჰყრიდნენ ხოლმე
 ვითარცა უსარგებლოსა, ახლანდელის კარგის იარაღებით
 ხელს ახლათ რეცხენ დიდის სარგებლობით და გამოაქნით
 იქიდან საკმაო ოქრო. ჰირველთა ოქროს მიწას რეცხდნენ
 ხის მტკვალს ვარცლებში, იქ ჩაჰყრიდნენ ხოლმე თხუთმეტს
 ანუ ოცს მუჭა მიწასა, დაასხამდნენ წყალსა და ამ თხელს
 ტალახს სრესდნენ ხელით ანუ ხის გოვზით და რადგან
 ოქროს ნაწილი უფრო მძიმეა იმ სხუა ნივთიერებაზედ,
 რომელიც ურევია ოქროში, ამისთვის იმას უწინ ვეკლავდ^ს,
 დასძირავს წყალში, შემდგომ გადასხამდნენ წყალსა და
 ამოჰკრეფდნენ წმინდა ოქროს. ამ გვარი სიშუალობა ოქ-
 როს რეცხისა გამოდის ახლა ხმარებიდან, და ნაცვლად

იმისა ხმარობენ აი რა ღონისძიებისა. ოქროიანს მიწაში ურყევენ გერცნლის წყალს; გერცნლის წყალს აქნს თხსება, რომ აურეკა ოქროში, ასე რომ იმ მიწაში, რომელიც ერეკა ოქროსა, აღარ დაწრება ატცა მცირედი ოქრო. მერე გაათბობენ ოქროსა და გერცნლის წყალს ერთათ მაშინ გერცნლის წყალი მსწრაფლათ მოშორდება და დასტოებს იმას წმინდათ. მასლობლათ სიერწანეკადის მთებისა ოქროს ზო-უფლობენ არა ისე წვრილსა, როგორც სხუა ალაგებს. მოხდება ხოლმე ისე, რომ კაცი ეძიებს ოქროს რამდენსავე დღეს ზედი ზედ და ვერა ზოულობს გერცნ ერთის ახასისას; მაგრამ ხშირათ მოხდება ისიც, რომ შემდგომ რამდენისავე დღის უსარგებლათ ძებნისა, უცეფ იზოვნის ოქროს რამდენისავე გირვანქის წონას. მაშასადამე საჭიროა მეშას ქქანდეს დიდი მოთმინება და იყოს დაუღალავი მუშაობაში, თუმცაღა მართალია ისიც, რომ ორის კვირის უბრალო ოქროს ძებნათ სიცხეში და გამართუქმელს სიძვირეში, შეიძლება კაცი შევიდეს სასო წარკვეთილებაში.

სწამებში ოქროს ზოულობენ თუმცა იშვითათ, მაგრამ დიდრწანსა; ზოგი იმათგანი ქტავს დრუბელსა მოყვანალობით.

ამერიკის გასეთებს ჩვეულებაო აქნსთ, რომ ბეჭის აღთქმით მიიზიდოს იქ ხალხი. ისინი ნიადაგ აწმუნებენ, რომ კალიფორნიასა არის გამართულებელი საუნჯე და მრავალს კაცს შეუძლიან გამდიდრდეს მოკლეს დროში და ამისთვის შეტადრე ჩემს წლიდამ ყოელის კუთხილამ წავიდა იქ მრავალი ხალხი: მიწის მეშანი, ექიმნი, გადამდგარნი

საღდათნი, შრომურები (მასწავლებლები) გაგოტრებულნი გაქარნი, და ყველა ჭეშქარი და იქ გამოდიდრებასა. გამოდიდრეს ყველას უნდოდა მაგრამ ძნელი ეს იყო, ყველა არ გამოხდა შრომის მოყუარე და მომომენი, და ამისთვის იმათი ეწივნენ თავის სურვილის მხოლოდ დაუღადავნი მუშანი. აქიმებთ იქ სხუა რიგით იწევს გასმდიდრება, ესე იგი არა რქონ ძეხნით, არამედ თვისი აქიმობით, თითო ვიზიტში აკაო მუდგინად ძველებს იმათი რჩევის თემანს; ზოგი ერთნი რქონ მძიმებულნი გზაში იგე ჭკარგადენ სიმტკიცეს სულისა ვინემ მივიდოდნენ სანტანდისკოში.

ეგრეზილამ კალიფორნიამდინ, როგორც ზევითაც ვთქვ, ექსის თვის სავალი; და საფიქრებელია როგორი ძნელი მგზავრობა უძველეს წინ რქონ შოვნის მსურველთა. ექსის თვის განმავლობაში ისინი ვერ ჩაყვანენ შიშის ჭკარს; იმას გარდა რქონ მოგზავრობაში ათი უძველესი გზაში გეგება; დანარჩენი შედიან საფრანცისკოში, და როგორც დანარჩენი ხომადღეს მიმავალსა იქა ახალის მგზავრობით, ანუ რქონ მძიმებულებით, მიუძღვებიან ხოლმე იმათ მასწავლებლები, რომელთაც ჭკარნთ ღონისძიება და დახვედრება იმათ აი ამ გზას უსამართლოს ამავსა «რქონ საშოვნელათ მოსდისათ» «განა? მაგრამ უნდა იტოვოთ რა შოვნის არის ის რქონამ კვლავად? რა რიგი ძნელი საშუალოა რქონ და ვინც «შეჩვეული არ არის ბარათ მუშაობასა, ის ხომ სულ გერსა «განადგება; მოხდება ხოლმე ისიც, რომ თუ დიდი გულს მოადგინებითი შრომა ხშირათ იკარგება, რჩება და-

უკიდდობლათ! ასი წლის მთავრობისათვის, რომელ-
 თაც აღარ აქვსთ ღონე უკან დაბრუნებისა, საფიქრად, რა
 გასაგონი უნდა იყოს ეს ანბავი. გარდა ამისა თვით სან-
 ტინისკისკოს ქალაქს აქვს შესხედლობა მისწეენი, არის
 უნაყოფო, და ჭაჭრი იმისი ევროპეელის კაცისთვის ძალი-
 ერ მძიმეა. მაგრამ მეტი ღონე აღარ არის, როგორც კი
 დაადგენ ხელუთხედ ფეხსა ახლათ მისუდნი იუანტუიან
 სხუა და სხუა ალაგსა და ახლა მიმხედნი მისა, რომ იმით
 მხე სწავს უწყალთ გეფასს, და ჭაჭრში არის ორმოცთ
 გრადუსი სიცხე, მიჭეოფენ ხოლმე კელსა მუშაობასა. მო-
 ხდება ხოლმე ხშირათ, რომ ზოგიერთი იმათგანნი მუ-
 შაობენ ბედნიერათ, ასე რომ მოკლეს დროში მდიდრე-
 ბიან და სიხარულით ბრუნდებიან თავის სახლუელობაში;
 მოხდება ხოლმე წინააღმდეგით, ესე იგი ზოგი ერთი
 თავიდგანზე ჭკარგავს სულის სიმტკიცეს და მოთმინებას.
 დიდის შრომისა ანუ სასმელ საჭმელის ნაკლუელუებათ-
 საგან გახდება ავით, დაწეება ანუ შიშველ მიწასედ და
 ანუ ქოხში, და გუდება იქ უზატრონოთ. სხვებს აწაფე-
 რი არა ენადლეებათა იმისი. ისინი ისე ზრუნენ საკუ-
 თარს გამდიდრებაზედ, რომ თვნიერ ოქროსი და სიმდი-
 დრისა მათ არა ახსოვსთა და არა რას დასდევენ არავის
 და თუ მარხვენ იმ გეარს უზატრონოთ მომკრეფარს კაცსა,
 ისიც იმისთვის, რომ იცინა იმ ქოხიდან იწეებს გავრცე-
 ლებას მავნებელი მძიმე სუნი მეუდრისა. უგანასკნელს
 დროში ოქროს მუშაობა კალიფორნიაში შეიქნა უფრო
 სასარგებლო კინემ უწინ, აი რა საფუძველზედ: მართალია
 უწინ საჭირო იყო მხოლოდ კაცს მოკითხარა მცირედი
 მიწა, რომ ამოეღო საკმარ ოქრო, ასე რომ უგანასკნელი
 მუშა მოუფლობდა დღეში ორნი თუმნის ოქროსა, მაგრამ

მასინ უკელა კატის სიტყვასეუ იჟო საშიშრებაში, რადგან კალიფორნიაში იჟო მოგროვილი სსუა და სსუა მილეოთის ხალხი და არ იჟო დაწესებული ჟერ არა კითარი სამოა ქალაქო სასამართლოები, ამისთჳს მწუერკვალნი ოქროსი და ზარმაცნი მის მუშაობასედა, ათმეკადენ, იკლებდენ და ხან ხოცვიდენ ხოლმე კიდეტ იმათ, ვისაც ეგულებოდენ ბევრის ოქროს, სრული იმედოვნებულნი, რომ იმათ არა ავინა ჭეჳდათ დამსჯელნი. მეორედ ამისთჳს, რომ რა-საც შოულობდენ თითქმის დღიურს საზრდოხედვე უნ-დებოდათ ისევ. უდაბურ ადგილებში, სადაც შოულობდენ ოქროსა, გირვანქა ფქვლი იყიდებოდა სამ მანეთათ. გირვანქა შაქარი ანუ ყავა ხუთ მანეთათ. თითო კვერცხი ათ მანეთათ. ხელა კი ბევრით უმჯობესია იქ უოკელივე, ესაა იქ გირვანქა ზური იყიდება სამ შუერთა და სოფო-გადოთ დღიური ხარჯი მუშისა არა ჯდება მანეთოდ მეტათ; და თუმც მუშა დღეში იშოვნის ესაა შვდის ანუ რვა მანეთის ოქროს, ეს უფრო სასარგებლოა, იმი-სთჳს ვინემ, მასინ, როდესაც შოულობდა ორის თუმნისას.

მაგრამ უნდა გიცოდეთ, ისიც, რომ ეს შემცირება კა-ლიფორნიის ოქროსი არა ნიშნავს იმას, რომ ისა ჭკარ-გავდეს ამით თჳს ღირსებასა. არა, ეს მხარე უოკელ დღე მობიზოებს დიდს მნიშვნელობას მრთელის კაცობრიობი-სათჳს, განათლებისა და ადებ მიცემობისათჳს. შეერთე-ბულთ ამერიკის შტატებში არის შროეკტი, რომ სანტ-რანცისკო შავროთნ ნიუიორკსა რკინის გზით, მასინ ტიხის ოკიანესედ სანტრანცისკო ითამაშებს იმ დიდს როლსა, რომელსაც ნიუიორკი ატლანტის ოკიანესედ თა-მამობს. იმ რკინის გზას ექნება სიგრეტე ოთხი ათას კე-რსტამდინ და ამისთჳს უკველია მრავალი დაბრკოლება

შეხვედბა იმის შესრულებას, მაგჩამ მასინ ატლანტიის
ოკეანი შეერთდება ტიხი ოკეანსა და ყოველი სავანტრო
კიტიისა და ავსტრალიის გუნძულებისა წაკა ევროპაში
კალიფორნიით; გარდა ამისა ტიხი ოკეანი თავისის მტ-
ხოვრებლებით მიუახლოვდება ევროპისა და ჭეშმარიტთ
განათლებლა. და იმასთანვე ყოველივე კეთილი საქმე იჭაუწს
ველეწს ხალხში უეჭველად სისწრაფით იწეებს გავრცელ-
ებასა.—

ბ. დიდებულძე.

სია 1865 წლის «ცისკარზედ კელისმომწერთა:

12. თ. მამუკა ოზბელიანი (*)
ბარბაძე ტერგუგაზოვისა
თ. გიორგი ერისთავი
თ. ალექსანდრე გრუზინსკი
თ. ალ. ვახ. ოზბელიანი
გნ. ბარბაძე ქობულაოვისა
თ. რევაზ თახჩანოვი
თ. ალექსანდრე აბხაზოვი

20. ქეთევან დალინსკისა

(*) კნიაზმა მამუკა ოზბელიანმა, რა არის «ცისკარის»
გამოცემა არ მოიხზო, ინება კელის მოწერა თხოუმეტ
წიგნზედ და ფულიც შემოიტანა თორმეტი თუმანი, ისიც
ამ პირობით, რომ რედაქციისგან მიერთმეოდეს ყოველ
თვეში მხოლოდ თერთ წიგნი თავისის დამატებით «ცუ-
თნისაღედით.» ამ გვარ კეთილშობილურს გრძნობას ვა-
ცხადებთ სახალხოთ და სახალხოთვე მოვასწენებთ უბუ-
ღითადესს მადლობას.
რედ.

ჰნ. ნინო ობუჯიანისა

ანტონ ყოფიანოვი

თ. იჩაკლი გრუზინსკი

ალექსანდრე მაღალოვი

ანტონ მამულაოვი

თ. გიორგი მუხრანსკი

თ. გიორგი ანდრონიკოვი

ჰნ. თამარ მელიქოვისა.

ქ. გორში,

თ. ტეკაშ შალ. ერისთავი

30, თ. ელიზბარ ერისთავი

თ. ალექსანდრე ერისთავი

ნაღიგში.

თ. დავით ქობულაოვი.

ქ. ქუთაისში.

თ. შიხ. იოსებ. თუმანოვი

თ. ნიკოლაოზ ერისთავი

სვიმონ მესხი

ჰნ. გუბ. კანტელაძისა.

ანანურში.

თ. ზურაბ ავალოვი.

ქ. თელავში.

თ. ალექსანდრე კახვასოვი.

შუშაში.

თ. ჯეკან მელიქოვი.

ელაღიკავკასში.

40. ივანე სამხიუვი.

სსჟა და სსჟა ანბავი:

სია მამაკალის 1863 წლის ტისკარზედ კელისმამწეოთ:

1 8 6 4 წლის

«ტისკარის» დაბარება შეიძლება ამ სახით:

ტფილისში, ადგილობრივ გაზ უბრაუნულად 6 მან. დამატებით. 7 მან.	სსჟა ქვეყნებში გაზზაენით, და უმატებელი 7 მან. დამატებით. 8 მან.
--	---

რედაქცია იმუოფება კუკიას, საკუთარს კერესელიძის სახლებში,
ქ. ტფილისს.

ვისაც ჟურნალი დაკლდეს და თავის დროზედ არ მიერთოს, უ
მომწიფესად ითხოვს რედაქცია, მაშინვე აცნობოს ამ ადრესით:

«ტისკარის» რედაქციაში ტფილისს.